

Tarpvalstybinė vaikų apsauga: Praktinis žinynas bylų tyrėjams ir pareigūnams

Baltijos šalių tarybos sekretoriatas

CHILD CENTRE
Expert Group for Cooperation on
Children at Risk, EGCC

Dalinai finansavo Europos Sąjunga

Leidėjas: Baltijos šalių tarybos sekretoriatas
Stokholmas, Švedija

**Redaktorius ir
bendraautorius:** Turid Heiberg, Baltijos šalių tarybos sekretoriatas

Autorius: Daja Wenke

Bendra autoriai: Latvijos sienos apsaugos tarnybos valdyba
Lietuvos vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba
Stokholmo socialinės pagalbos tarnyba, Švedija
Projekto "APSAUGOTI vaikus kelyje" ekspertų posėdžių pranešėjai ir dalyviai
BŠT Ekspertų grupė bendradarbiaujant dėl rizikos grupės vaikų

Recenzentai: Christoph Braunschweig, Social and Legal Department (Socialinių reikalų ir teisės departamentas), Swiss Foundation for the International Social Service (Šveicarijos tarptautinės socialinės tarnybos fondas); Nina Hannemann, specialioji patarėja, The Danish Centre against Human Trafficking (Danijos centras kovai su prekyba žmonėmis), Danija; Philip Ishola, Nepriklausomas Vaiko apsaugos, prekybos žmonėmis, žmogaus teisių konsultantas, UK; Jyothi Kanics, Nepriklausomas vaiko teisių advokatas; Katarina Munier, Programos pareigūnas, Nacionalinės sveikatos ir gerovės taryba, Vertinimo ir analizės departamentas, Gerovės departamento skyrius, Stokholmas, Švedija; Kerry L. Neal, Vaiko apsaugos specialistas, UNICEF.

Maketavimas ir dizainas: Laura Klimaitė

Iliustracijos: Raquel Benmergui

Spausdino: Printing House KOPA

Padėka

Šis praktinis žinynas bylų tyrėjams ir pareigūnams buvo parengtas pagal detalesnes nuorodas, parengtas vykdant projektą „Vaikų išnaudojimas: Praktinė tarptautinė vaikų apsauga - APSAUGOTI vaikus kelyje“.

Lėšos projektui buvo skirtos su Europos Komisijos parama. Šis leidinys atspindi autorių pažiūras, todėl Europos Komisija negali atsakyti už bet kokią čia pateiktos informacijos naudojimą.

Autorinės teisės 2015
Baltijos šalių tarybos sekretoriatas
Ekspertų grupė bendradarbiaujant dėl rizikos grupės vaikų

Turinys

Įvadas	5
Vaikų apsauga migracijos kontekste.....	6
Geriausių interesų apibrėžimai	9
Geriausių interesų vertinimas ir nustatymas: Du proceso etapai	11
Bendradarbiavimas tarp institucijų ir profesijų, vertinant ir nustatant geriausius interesus	13
Teisių ir interesų derinimas, nustatant geriausius interesus	15
Keliaujančių vaikų raidos skatinimas.....	15
Bendravimas su vaikais geriausių interesų nustatymo ir vertinimo procese.....	16
Jautrus bendravimas pagal amžių	16
Atsižvelgimas į lytį, taikant teisę būti išklaustytam	17
Teismo medicininės apklausos.....	17
Vaiko apklausa tyrimuose ir procesuose.....	17
Kokybiškas vertimas ir kultūrinis tarpininkavimas.....	17
Žingsnis po žingsnio: tarpvalstybinis bendradarbiavimas, siekiant ilgalaikio sprendimo	18
Identifikavimas.....	19
Globėjų ir atstovų vaidmuo, užtikrinant geriausius svetimšalių vaikų, interesus.....	21
Duomenų apsauga ir konfidencialumas.....	21
Informacijos šaltiniai	22
Šeimos atsekimas ir šeimos ryšių atkūrimas	23
Ryšių su šeima ir kontaktų palaikymas.....	24
Pavojų keliančių faktorių, rehabilitacijos ir paramos šaltinių vertinimas.....	24
Dingę vaikai: Vaikai paliekantys globos ir priėmimo vietas, neinformuojant administracijos..	25
Jurisdikcijos nustatymas svetimšaliui vaikui.....	26
Tarpvalstybinis bendradarbiavimas, įgyvendinant ilgalaikį sprendimą.....	27
Ilgalaikiai sprendimai	27
Gyvenimo projektai	28
Vietinis integravimas	29
Paskesnė globa ir parama jaunimui	29
Šeimos susijungimas atvykimo šalyje	30
Speciali apsauga vaikams, nusikaltimo aukoms, įskaitant prekybos žmonėmis ir išnaudojimo aukas.....	30
Persikėlimas ir perkėlimai	31
Persikėlimas ir integracija trečioje šalyje	31
Perkėlimai pagal Dublino III Tarybos reglamentą	32

Grąžinimas	34
Europos ir tarptautinės privatinės teisės taikymas, grąžinat keliaujančius vaikus	34
Imigracijos sulaikymo alternatyvos.....	35
Pasirengimas gražinimui	36
Gabenimo etapas.....	37
Reintegracijos po grąžinimo etapas	37
Stebėjimas ir vertinimas	37

Ivadas

Šiame praktiniame žinyne bylų tyrėjams ir pareigūnams apžvelgiamos priemonės užtikrinti žmogaus teises ir geriausias vaiko interesus, jiems keliaujant tarp valstybių. Tai lengvai prieinama priemonė, padedanti nagrinėti bylas vaikų, kurie išvyko iš savo gimtinės ar įprastos gyvenamosios vietos. Žinynas aprašo standartus ir prievoles pagal tarptautinę ir Europos teisę, kuri užtikrina vaikų saugumą ir gerovę nepaisant jų tautinės kilmės ar imigracijos statuso.

Bylų tyrėjai ir pareigūnai, kaip antai socialiniai darbuotojai, imigracijos pareigūnai, teisėsaugos pareigūnai ir advokatai, globėjai ir kiti profesionalai, kurie susiduria su keliaujančiais vaikais, yra atsakingi už tarptautinių standartų laikymąsi ir gerbimą. Siekiant to, svarbiausia yra įvertinti ir apibrėžti geriausias interesus. Geriausių interesų nustatymas taip pat yra prielaida apibrėžti ir diegti tvarius sprendimus kiekvienam atskiram vaikui.

Vaikams taikomų tarptautinių priemonių visuma ir daugialypė ir sudėtinga. Ji apima konvencijas, skirtas kovai su prekyba žmonėmis, prieglobstį ir tarptautinę apsaugą, darbo reglamentavimą, tarptautinius standartus dirbantiems imigrantams, vaikus nusikaltimų aukas ir vaikų apsaugos bei šeimos reikalų teismų ir tarptautinę privatinę teisę. Visuose standartuose atsispindi JT Vaiko teisių konvencija, kuri sudaro solidų pagrindą rūpintis geriausiais vaikų interesais visuose kontekstuose ir situacijose.

Ši konvencija taikoma visiems vaikams, kurie patenka į valstybės jurisdikciją (2 str.). Čia patenka visi vaikai, esantys valstybės teritorijoje, taip pat tie, kurie pateko į valstybės jurisdikciją bandydami patekti į valstybės teritoriją, pavyzdžiui, prie sienų ar oro uostuose.¹ Kaip pasekmė, konvencijoje numatytos teisės taikomos keliaujantiems vaikams, nežiūrint jų kelionės tikslo ar sąlygų, ekonominės migracijos, prieglobsčio, šeimos susijungimo ar prekybos žmonėmis.

Konvencija nustato globos ir apsaugos, identifikavimo, bylų tvarkymo, ataskaitų ir nuorodų standartus. Ji suteikia vaikams teisę į mokslą ir išsilavinimą, prieigą prie socialinių paslaugų, sveikatos apsaugos ir gydymo bei suteikia teisę mergaitėms ir berniukams puoselėti savo pasireiškiančius gabumus. Vaikai, patiriantys smurtą, išnaudojimą ar piktnaudžiavimą, turi teisę būti pripažinti nusikaltimo aukomis, gauti atstatymo, rehabilitacijos ir teisinę paramą. Tai taikoma vaikui, prekybos žmonėmis aukai, ir visiems kitiems vaikams, kurie patyrė bet kokios formos smurtą ir išnaudojimą.

Šiame praktiniame žinyne standartai perteikiami kaip nuoseklūs nurodymai vertinimo ir sprendimo procesuose tarptautinėse situacijose. Valstybės valdžios institucijoms ir tarnyboms dažnai tenka dirbti kertant valstybės sienas, tam reikalingas geras kontaktų tinklas ir aiškiai apibrėžtos procedūros kaip vertinti bylas tarptautiniais atvejais, priimti sprendimus, atlikti perdavimą ir teikti paslaugas. Čia kyla daug iššūkių, kaip antai, efektyvaus bendravimo su vaiku, įskaitant vertimą ir kultūrinį tarpininkavimą, informacijos iš vaiko namų bendruomenės gavimą ir vaiko santykių su šeimos nariais kokybės suvokimą. Pareigūnų ir dirbančių su

¹ Vaiko teisių komitetas (Vaiko teisių komitetas), Bendrasis komentaras Nr. 6 (2005), par. 12.

bylomis efektyvaus bendradarbiavimo per valstybių sienas geros praktikos pavyzdžiai iliustruoja, kaip galima įveikti tokius iššūkius.

Šis praktinis žinynas yra sudarytas kaip nurodymų komplektas, pateikiantis išsamesnės ir detalesnės informacijos bei pagrindinių temų aptarimą. Ir dar, Tarpvalstybinės vaikų apsaugos portalas leidžia tiesiogiai matyti žinyno turinį, taip pat papildomą informaciją profesionalams ir pareigūnams, dirbantiems su keliaujančiais vaikais ir jų naudai.

Vaikų apsauga migracijos kontekste

Mergaitės ir berniukai keliauja tarp šalių, kirsdami sienas. Jie sudaro ženklų tarptautinės migracijos srautų dalį tiek Europoje, tiek visame pasaulyje. Vaikai keliauja su palyda ar be jos, turėdami legalius kelionės dokumentus ar be jų, kaip pabėgėliai ir ieškantys prieglobsčio, kaip savarankiški ar ekonominiai migrantai. Kai migruoja ar atsiskiria tėvai, vaikai gali keliauti į kitą vietą ar šalį su vienu ar abiem tėvais. Migruojantys tėvai kartais palieka vaikus, tada jie patiria netiesioginį migracijos poveikį.

Vaikų migracijos motyvacija yra tokia pat įvairi kaip ir migruojantys asmenys. Tai gali būti ekonominės priežastys, mokymosi siekiai, būdingos lyčiai ar kultūrai priežastys, personalinė motyvacija, taip pat nepaprastosios situacijos, gamtinės nelaimės ir klimato pokyčiai, persekiojimas, ginkluoti konfliktai ir humanitarinės krizės. Vieni vaikai išvyksta ieškodami geresnių galimybių, gi kiti bėga nuo smurto, išnaudojimo, piktnaudžiavimo ar konflikto. Gana dažnai įvairios priežastys sutampa ir yra susijusios.²

Judėjimas ir migracija vyksta Europos Sąjungoje ir tarp ES šalių narių bei kitų šalių. Europos laisvo judėjimo teritorijoje ES valstybių narių piliečiai turi teisę atvykti ir gyventi iki trijų mėnesių kitose ES šalyse narėse nereikalaujant registracijos, leidimas gyventi jiems suteikiamas jei jie gali patvirtinti pajamų šaltinį.³

Tarptautiniai šeimos reikalai ir vaiko apsauga

The Hagos Tarptautinės privatinės teisės konferencija (HCCH) yra pasaulinė tarpvyriausybė organizacija, sukūrusi svarbius transnacionalinio bendradarbiavimo dėl vaikų apsaugos ir šeimos reikalų standartus. Hagos konferencijos konvencijų pagrindinės temos apima transnacionalinę vaiko apsaugą, įvaikinimą kitose šalyse, neteisėtai tėvų išvežamus vaikus ir tėvų atsakomybės ir bendravimo reikalus.

Hagos konvencijos dėl transnacionalinės vaikų apsaugos ir šeimos teisės išsiskiria keliais bendrais bruožais. Jie užtikrina vienos prisijungusios šalies institucijų oficialių sprendimų automatišką tarpusavio pripažinimą kitose prisijungusiose šalyse. Jos sudaro prielaidas ir skatina bendradarbiavimą tarp prisijungusių valstybių, tiek per centrinės valdžios institucijos nustatymą, tiek formuojant unifikuotas procedūras. Padedant praktiniais klausimais, kaip antai,

² Nuorodos į WIKI ir žinytus

Van de Glind, Hans and Anne Kou, Migrant Children in Child Labour (Migrantai vaikai kaip dirbantys vaikai), A vulnerable group in need of attention (Pažeidžiama grupė, kuriai reikia dėmesio), ITarptautinė migracijos organizacija, *Keliaujantys vakia (Keliantys vaikai)*, 2013, pp. 27-43, p. 30. Thatun, Susu and Karin Heissler, Children's Migration (Vaikų migracija): Towards a multidimensional child protection perspective (Einant prie daugiadimensinės vaiko apsaugos), Tarptautinė migracijos organizacija, *Keliaujantys vaikai*, 2013, pp. 95-108, p. 105.

³ [Europos parlamento ir Tarybos direktyva 2004/38/EC](#) 2004 m. balandžio 29 d. dėl Sąjungos piliečių ir jų šeimos narių teisės laisvai keliauti ir gyventi valstybių narių teritorijoje.

dokumentų vertimas, informacijos mainai ir standartinių pavyzdinių formų naudojimas, konvencijomis siekiama supaprastinti ir paspartinti tarpvalstybines procedūras ir įgyvendinti oficialius sprendimus.

Hagos konvencijos yra inovatyvios, nes jose taikoma pirminė „vaiko nuolatinės gyvenamosios vietos“ koncepcija, o ne „pilietybė“, kai siekiama nustatyti kokios šalies jurisdikcijai priskirtinas atvejis. Europos Sąjungoje Briuselio II bis Reglamentas įtvirtina lyginamuosius vaiko apsaugos ir šeimos reikalų standartus, gi Europos Taryba taip pat parengė vaiko apsaugos ir šeimos reikalų konvencijas.

Tarptautinė apsauga

Trečiųjų šalių piliečiams pabėgėlių priėmimo sistema yra vienas galimų patekimo į ES būdų asmenims, kuriems reikia tarptautinės apsaugos. Pateikti prašymą suteikti prieglobstį faktiškai yra įmanoma tik Europos valstybėse. Vis tik pabėgėliams dažnai būna sunku ir pavojinga gyvybei pasiekti Europos šalis, ieškant tarptautinės apsaugos. Kai nėra legalių migracijos kelių, daugelis migrantų ir pabėgėlių, taip pat vaikai, naudojami kontrabandininkų paslaugomis savo rizikingose kelionėse, jiems kyla nemenkas pavojus patirti žalą kelyje.⁴

JT Pabėgėlių konvencija ir jos protokolai nustato asmenų teisę gauti tarptautinę apsaugą. Vaikai naudojami specialia apsauga, jų prašymai suteikti prieglobstį yra nagrinėjami individualiai. Būdingos vaikų persekiojimo priežastys turi būti įvertintos, nepaisant ar vaikas pats vienas teikia prašymą ar kartu su tėvais arba globėjais. Europos Sąjungos šalys narės pertvarkė tuos standartus pagal ES kontekstą ir priėmė kelias Direktyvas, reglamentuojančias prieglobsčio prašytojų klasifikavimą ir priėmimo sąlygas ES, taip pat prieglobsčio procedūras ir grąžinimo dalykus.

Išnaudojimo ir prekybos žmonėmis pavojai

Daug migrantų vaikų, įskaitant prašančius prieglobsčio, kelionės metu ir paskirties vietoje patiria skriaudas. Vaikai susiduria su smurtu, išnaudojimu ir seksualiniu piktnaudžiavimu nuo žmonių su kuriais jie susiduria keliaudami ir paskirties vietoje, įskaitant darbdavius, vežėjus, kontrabandininkus ir prekyautojus žmonėmis. Kitiems vaikams pavojų gali kelti lydintys suaugusieji, įskaitant globėjus ar tėvus. Jie gali susidurti su įvairaus lygio valstybės pareigūnų, įskaitant policiją, sienos apsaugos pareigūnus, imigracijos pareigūnus ir priėmimo bei sulaikymo įstaigų darbuotojų abejingumu ar piktnaudžiavimu. Dalis migrantų kelionės metu miršta nuo dehidracijos, nepakankamo maitinimo, uždusimo ar eismo avarijų arba nuskęsta jūroje.⁵

⁴ European Union Agency for Fundamental Rights (Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūra), *Legal Entry Channels to the EU for Persons in Need of International Protection: (Teisėti patekimo į ES keliai asmenims, kuriems reikia tarptautinės apsaugos) A toolbox*, FRA Focus, 02/2015, 2015, <http://fra.europa.eu/en/publication/2015/legal-entry-channels-eu-persons-need-international-protection-toolbox>. Jungtinių Tautų vyriausiasis pabėgėlių komisaras, *Legal Avenues to Safety and Protection Through other Forms of Admission*, (Teisėti keliai į saugumą ir apsaugą per kitokias priėmimo formas) 18 November 2014, <http://www.refworld.org/docid/5594e5924.html>.

⁵ Žr.: United Nations Children's Fund Innocenti Research Centre (Jungtinių tautų Vaikų fondo Innocenti Tyrimų centras), *Child Trafficking in the Nordic Countries, Rethinking strategies and national responses*, A Technical Report, 2012. (Prekyba vaikais Šiaurės šalyse, Pergalvota strategija ir šalių atsakas. Techninė ataskaita) CARDET, Defence for Children International – Italy (Tarptautinė vaikų apsauga) et al., *IMPACT, Improving Monitoring (Gerinti stebėjimą) and Protection Systems Against Child Trafficking (ir apsaugos nuo prekybos vaikais sistemas) and Exploitation, Transnational Analysis* (Tarpvalstybinė analizė), 2013.

Keliaujančių vaikų tyko įvairių formų išnaudojimo pavojus. Išnaudojimo pavojus kyla vaikams, keliaujantiems su galiojančiais kelionės dokumentais ar be jų. Vaikai gali būti įtraukiami į išnaudojimą ar prekybą žmonėmis dar iki jiems išvykstant, kelionės metu, atvykus ar netgi gavus leidimą gyventi tikslo šalyje arba po sugrįžimo, perkėlimo ar apgyvendinimo naujoje vietoje. Vaikai taip pat išnaudojami šalyje, net nekertant jokios sienos.

Išnaudojimas pasireiškia verčiant vaikus dirbti, įskaitant buitines darbus ar au-pair, gamyklose, statybose, klojant asfaltą, restoranuose ar valymo industrijoje, žemės ūkyje, renkant uogas ar prašant išmaldos. Vaikams kyla seksualinio išnaudojimo pavojus prostitucijoje ir pornografijoje, įskaitant keliaujančius seksualinius nusikaltėlius, per interneto kameras, vaikų seksualinio išnaudojimo vaizdus ir nelegalų interneto turinį. Taip pat yra tarptautinių vaikų ankstyvos priverstinės santuokos bylų. Vaikų išnaudojimą gali organizuoti šeimos, nedidelės ar plataus masto nusikalstamos grupuotės. Vaikai išnaudojami nelegaliai ir nusikalstamai veiklai, įskaitant narkotikų gamybą ir prekybą narkotikais, kišenvagystes ir įsilaužimus.⁶ 2015 metais Interpolas pateikė ataskaitą, kad prekybos žmonėmis aukos, įskaitant vaikus, prekiautojų žmonėmis vis intensyviau buvo naudojamos tokiems dalykams kaip elgetavimas, sukčiavimas su išmokomis, tapatybės klastojimas, sukčiavimas su kreditais ir sukčiavimas su draudimo išmokomis.⁷

Pirmą kartą prekyba vaikais buvo identifikuota JT Prekybos žmonėmis protokole (2000). Protokole prekyba vaikams apibūdinama kaip verbavimas, transportavimas, perkėlimas, vaiko priglaudimas ar priėmimas su tikslu išnaudoti. Priemonėmis, kurios pasitelkiamos prekiaujant vaikais, arba vaiko sutikimas dalyvauti prekybos žmonėmis veiksmais turi būti traktuojamos kaip neteisėtos. Apibrėžime pateikiamas minimalus išnaudojimo formų, kas gali sudaryti prekybą žmonėmis, sąrašas. Persekiojimas už prekybą vaikais gali vykti net tada, kai išnaudojimas dar neprasidėjo, tačiau galima įrodyti ketinimą išnaudoti vaiką. Protokolas papildo JT konvenciją dėl transnacionalinio organizuoto nusikalstamumo. Dėl to protokole pateikiami prekybos žmonėmis apibrėžimai turi būti traktuojami transnacionalinio organizuoto nusikalstamumo kontekste.

Europos [Tarybos konvencija dėl veiksmų, nukreiptų prieš prekybą žmonėmis](#) (2005) priėmė tarptautinį apibrėžimą, kuris išdėstytas identiškai, tačiau pabrėžė, kad aukos turi būti apsaugotos net ir tada, kai prekyba žmonėmis vyksta šalių viduje ir joje nedalyvauja didelės organizuotos nusikalstamos grupės. Europos Tarybos konvencija yra itin stipri apsaugos priemonėmis, kurias ji numato prekybos žmonėmis aukoms, įskaitant vaikus. Europos Taryba suformavo kitus svarbius standartus, įskaitant skirtus vaikų apsaugai nuo seksualinio išnaudojimo ir prievartos, taip pat vaikams, kurie susiduria su teisėsaugos sistema.

⁶ United Nations Children's Fund Innocenti Research Centre (Jungtinių tautų Vaikų fondo Innocenti Tyrimų centras), Child Trafficking in Europe, A broad vision to put children first, Innocenti Insight, (Prekyba vaikais Europoje, Platesnis požiūris pirmiausia į vaikus, Innocenti apžvalga)2008, paimta iš http://www.unicef-irc.org/publications/pdf/ct_in_europe_full.pdf 2015 m. rugsėjo 25 d., p. 12. Baltijos šalių taryba, Vaiko centras, Ekspertų grupė bendradarbiaujant dėl į pavojų patekusių vaikų, Children trafficked for exploitation in begging and criminality:(Prekyba vaikais elgetauti ir daryti nusikaltimus) A challenge for law enforcement and child protection, A CBSS Project in Lithuania, Poland, Norway and Sweden Iššūkis teisėsaugai ir vaikų apsaugai, BŠT projektas Lietuvoje, Lenkijoje, Norvegijoje ir Švedijoje), 2013, http://www.childcentre.info/public/Childtrafficking_begging_crime.pdf. United Nations Children's Fund Innocenti Research Centre (Jungtinių tautų Vaikų fondo Innocenti Tyrimų centras), Child Trafficking in the Nordic Countries, Rethinking strategies and national responses, A Technical Report, (Prekyba vaikais Šiaurės šalyse, Pergalvota strategija ir šalių atsakas, Techninė ataskaita)2012, pp. 18-20

⁷ Europolas, *The THB Financial Business Model, Assessing the current state of knowledge*, (Prekybos žmonėmis verslo modelis, Dabartinių žinių vertinimas)2015, p. 13.

The [ES direktyva kovai su prekyba žmonėmis](#) (2011) išplėtė išnaudojimo sąvoką prekybos žmonėmis koncepcijoje. Joje kaip dalis prekybos žmonėmis apibrėžimo aiškiai apibrėžtas tikslas išnaudoti nusikalstamai veiklai. 2.3 str. aiškina, kad „išnaudojimas nusikalstamai veiklai“ turi būti suvokiamas kaip žmogaus išnaudojimas vykdyti be kita ko kišenvagystes, vagystes parduotuvėse, prekiauti narkotikais ir kitai panašiai baudžiamai veiklai siekiant materialinės naudos. Be to, direktyvoje deklaruojama, kad „išnaudojimas elgetavimui, įskaitant nesavarankiško parduoto žmogaus naudojimą elgetavimui, patenka į prekybos žmonėmis apibrėžimą tik tada, kai yra visi priverstinio darbo ar paslaugų elementai“.⁸

Prekybos žmonėmis koncepcijos evoliucija yra svarbi, nes tai sudaro galimybes teikti platesnę paramą ir apsaugą aukoms. Tačiau įvairūs interpretavimo būdai apsunkina prekybos vaikais atskyrimą nuo kitų išnaudojimo formų. Ypač sudėtinga suvokti kuriems vaikams gresia pavojai ir atpažinti prekybos žmonėmis atvejus, įskaitant proaktyvų identifikavimą dar iki prasidedant išnaudojimui arba kertant sieną.

Tarptautiniai ir Europos standartai padarė įtakos tarptautinės teisės raidai, politikai ir procedūroms ir teikia svarius nurodymus joms taikyti. Jei šalies įstatymai ir praktika skiriasi nuo tarptautinės ir Europos teisės nustatytų teisių ir standartų, Europos teisingumo teismas, Europos žmogaus teisių teismas ir Jungtinių tautų sutarties organizacijos sudaro galimybę imtis teisinių priemonių ir skatinti keisti įstatymus bei politiką.

Įstatymų ir politikos sistema, skirta vaikams transnacionalinėse situacijose, yra solidi. Visiems taikomiems standartams bendras yra vienas dalykas - jų šaknys glūdi JT Vaiko teisių konvencijoje, jie prisideda prie konvencijos įgyvendinimo, įskaitant transnacionalinius aspektus.

Vaiko teisių konvencija ne tik apibrėžia vaikų žmogiškas teises ir atitinkamas valstybių prievoles. Joje taip pat nustatomos tėvų ir globėjų, valdžios institucijų, privačių paslaugų teikėjų ir privataus sektoriaus prievoles. Šios teisės ir pareigos gali būti kelrodis bylų tyrėjams ir atvejus nagrinėjantiems pareigūnams taikant visas priemones, sprendimus ir vertinimus dėl keliaujančių vaikų. Konvencija padeda bylų tyrėjams ir pareigūnams nepasiklysti sudėtingoje tarptautinių, Europos ir šalies įstatymų struktūroje. Ji yra svarbiausias pagrindas ir tvirčiausia atrama apsaugoti vaikus.

Geriausių interesų apibrėžimai

JT Vaiko teisių [konvencijos 3 str.Child](#) nustatyta, kad „visiems su vaikais susijusiems veiksams, nesvarbu ar jie daromi valstybinių, ar privačių gerovės institucijų, teismų, administracijos pareigūnų ir įstatymų leidybos institucijų turi galioti pirminis rūpestis geriausiai vaiko interesais“.

⁸ Europos parlamentas ir Europos Sąjungos taryba Direktyva 2011/36/EU 2011 m. balandžio 5 d Dėl prekybos žmonėmis prevencijos ir kovos su ja bei aukų apsaugos, keičiant Tarybos bazinį sprendimą 2002/629/JHA, Oficialus Žurnalas of the European Union, Brussels, 15 April 2011, par. 11.

Geriausių vaiko interesų nustatymas reiškia „įvertinti ir subalansuoti visus sprendimui priimti reikalingus elementus konkrečioje situacijoje konkrečiam vaikui ar vaikų grupei“.⁹Būtina atsižvelgti į tokius aspektus:

- Vaiko požiūrius ir siekius;
- Vaiko tapatybę, įskaitant amžių ir lytį, asmeninę istoriją ir kilmę;
- Vaiko globą, apsaugą ir saugumą;
- Vaiko gerovę;
- Šeimos aplinką, šeimos santykius ir kontaktus;
- Socialinius vaiko kontaktus su bendraamžiais ir suaugusiais;
- Pažeidžiamumo situacijas, t. y. vaikui grėšiančius pavojus ir apsaugos, dvasinės pusiausvyros atstatymo ir reabilitacijos šaltinius;
- Vaiko įgūdžius ir pasireiškiančius gabumus;
- Sveikatos ir išsilavinimo teises ir poreikius;
- Vaiko raidą ir jos arba jo laipsnišką virtimą suaugusiuoju ir perėjimą prie savarankiško gyvenimo;
- Bet kokius kitus vaiko specifinius poreikius.¹⁰

Teisė nebūti diskriminuojamam

Vaiko teisių konvencija teikia plačią apsaugą nuo diskriminacijos. Joje nustatyta, kad prisijungusios šalys privalo gerbti ir užtikrinti konvencijoje numatytas teises kiekvienam jų jurisdikcijoje esančiam vaikui be jokios diskriminacijos nežiūrint vaiko, jos arba jos tėvų ar teisėtų globėjų rasės, spalvos, lyties, kalbos, religijos, politinių ar kitokių įsitikinimų, tautinės, etninės ar socialinės kilmės, turto, neįgalumo, gimimo ar kitokio statuso. (2.1 str.)

Todėl konvencijos suteikiamos teisės taikomos vaikams ne tos šalies piliečiams neatsižvelgiant į jų imigracijos statusą arba jų tėvų migracijos statusą, įskaitant vaikus, kurie atvyksta į svečius, pabėgėlius, migrantų darbininkų vaikus ir vaikus be dokumentų.¹¹

Teisė nebūti diskriminuojamam suteikia tokiam vaikui teisę gauti neatidėliotą pagalbą ir paramą kol vaiko situacija ir jo ar jos geriausi interesai bus įvertinti. Kiek tai susiję su geriausių interesų nustatymu, tai reiškia, kad būtina taikyti vienodus ar prilyginamus standartus vaikams šalies piliečiams ir ne piliečiams. Tam, kad vaikams ne tos šalies piliečiams praktiškai būtų taikomi tokie standartai, gali tekti imtis proaktyvių priemonių, kaip antai, kokybiško vertimo ir kultūrinio tarpininkavimo, užtikrinti efektyvų bendravimą su vaiku, kuris nemoka tos šalies kalbos.

Nediskriminavimas nebūtinai reiškia, kad vaikui automatiškai suteikiamas leidimas gyventi, o tai, kad sprendimas priimamas nustatytų geriausių interesų pagrindu, nesvarbu ar vaikas turi būti grąžinamas į savo jurisdikcijos valstybę ar paskirties šalis priima vaiką į savo jurisdikciją.

Kiek vaiko nediskriminavimo teisė yra gerbiama kilmės šalyje taip pat gali lemti nustatant geriausius vaiko interesus ir ieškant ilgalaikio sprendimo.. Šiame kontekste yra svarbu įvertinti galimo diskriminavimo priežastis vaiko kilmės vietoje, įskaitant priklausymą mažumai, lytį ar lyties tapatumą, religiją, neįgalumą arba vaiko ar jo tėvų tautinę kilmę, arba nepriklausymą valstybei.

⁹ Vaiko teisių komitetas (Vaiko teisių komitetas), Bendrasis komentaras Nr. 14 (2013), par. 47.

¹⁰ Vaiko teisių komitetas, Bendrasis komentaras Nr. 14 (2013), Chapter V.A.1 and par. 44.

¹¹ Jungtinių Tautų vaikų fondas, Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child (Vaiko teisių diegimo žinynas), Peržiūrėtas leidinys, Rachel Hodgkin and Peter Newell, 2002, p. 26.

Geriausių interesų vertinimas ir nustatymas: Du proceso etapai

Geriausių interesų įvertinimas ir nustatymas yra du proceso žingsniai: jų tikslas yra apibrėžti elementus ir faktus, siejamus su konkrečiu vaiku.¹²

Geriausi interesai' gali būti vertinami neformaliai ir formaliame procese. Vertinimai siejami su kasdieniais dalykais ir sprendimais, kurie daugiau ar mažiau veikia vaiką. Geriausias vaiko interesai gali smarkiai keistis per laiką kai vaikas auga, keičiasi jo situacija ir gebėjimai. Ta prasme gali tekti kartu su vaiku periodiškai iš naujo įvertinti geriausius interesus.

Geriausių interesų nustatymas yra formalus procesas, atliekamas įtraukiant valdžios atstovus ir sprendimus priimančius profesionalus. Geriausių interesų nustatymo tikslas yra pasiekti sprendimu pagal šalies įstatymus apsaugoti vaiko teises ir prisidėti prie jos arba jo gerovės, saugumo ir raidos. Priimantieji sprendimus turi pasverti ir subalansuoti visus atitinkamus bylos faktorius tinkamai įvertinant visas vaiko teises ir valdžios atstovų bei paslaugų vaikui teikėjų pareigas. Geriausių interesų nustatymo proceso tikslas yra ilgalaikio sprendimo suradimas. Geriausių interesų nustatymas atliekamas tada, kai aptariami klausimai tikėtina gali padaryti ženklų įtaką vaiko dabartiniam gyvenimui ir ateičiai.¹³

Geriausių interesų nustatymo tarptautiniais atvejais elementai

Nustatant geriausius interesus siekiama sukaupti visus faktus, kurių reikia padaryti išvadą apie bet kokio veiksmo, priemonės ar sprendimo poveikį vaikui ir jos arba jo ateičiai. Vertinant geriausius interesus reikia išnagrinėti tokius elementus:

- Nustatyti vaiko tapatybę ir lydinčių asmenų tapatybę bei jų santykių pobūdį;
- Įvertinti atvejį, įskaitant tokius komponentus:
 - Išklaustyti vaiką;
 - Įvertinti vaiko situaciją, kilmę ir poreikius;
 - Socialinės situacijos ir šeimos vertinimas;
 - Surinkti įrodymus, įskaitant teismo medicinos tyrimus ir pokalbius su vaiku;
 - Pavojaus ir saugumo įvertinimas;
 - Išsiaiškinti paramos šaltinius, įgūdžius, potencialą ir gerinimo resursus;
- Sukurti gyvenimo projektą;
- Išsamiai įvertinti bet kokio sprendimo poveikį vaikui;
- Surasti ilgalaikį sprendimą;
- Nuolat įvertinti ilgalaikio sprendimo vykdymą su tinkamu stebėjimu, peržiūra ir sekimu ir ilgalaikio sprendimo derinimu, jei to prireikia pagal geriausius vaiko interesus.

Svarbiausias dalykas vertinant yra kas vertinamas, mergaitė ar berniukas. Todėl svarbu su vaiku užmegzti pasitikėjimu grindžiamus santykius, sėkmingai bendrauti ta kalba, kurią supranta mergaitė ar berniukas. Idealiu atveju vertinimą turi atlikti daugelio profesijų profesionalų komanda.

Procedūriniai saugikliai nustatant geriausius interesus

¹² Vaiko teisių komitetas (Vaiko teisių komitetas), Bendrasis komentaras Nr. 14 (2013), par. 46.

¹³ Vaiko teisių komitetas (Vaiko teisių komitetas), Bendrasis komentaras Nr. 14 (2013), par. 47.

Kaip formaliam procesui geriausių interesų nustatymui reikalingi procedūriniai saugikliai ir dokumentacija:

- **Suvokiama vaikui informacija** ta kalba, kurią vaikas supranta, leidžianti vaikui susidaryti nuomonę ir reikšti savo požiūrius;
- **Teisė vaikui reikšti jos ar jo požiūras, į kurias turi būti atsižvelgiama:** Bet kurios teisminės ar administracinės procedūros metu vaikas turi teisę būti išklaudytas, o į jo požiūrį turi būti atsižvelgta. Vaiko apklausa turi būti perteikiama dokumentuose, aiškiai aprašant kaip vaiko požiūriai dera prie kitų žmonių požiūrio ir kitų informacijos šaltinių. Bendravimas su vaiku turi būti sklandus ir jautrus, tam gali prireikti kokybiško vertimo ir kultūrinio tarpininkavimo. Kai susiduriama su atskirtais ar be palydos keliaujančiais vaikais, globėjo arba atstovo vaidmuo yra esminis, palengvinant vaiko bendravimą su valdžios atstovais.¹⁴ Teisė būti išklaudytam taip pat apima teisę būti apklaustam, kai sprendimą priima teismas. Apklausa turi būti atliekama be delsimo ir jautriai, turi būti užkertamas kelias antrinei vaikų kaip aukų ir liudytojų viktimizacijai teismo procesuose.¹⁵ Užtikrinant vaikų teisę kalbėti ir atsižvelgimą į jų požiūrius reikia tinkamai įvertinti vaiko amžių, lytį ir kilmę, vaiko išsivystymo lygį ir pasireiškiančius gabumus.
- **Kokybiškas vertimas:** Vaikai, nekalbantys tikslo šalies kalba, turi teisę į vertimą žodžiu ir raštu. Vertimas turi būti teikiamas nemokamai, išlaikant neutralumą, kai vertėjas dalyvauja tiesiogiai.
- **Globa ir atstovavimas:** Nelydimi vaikai turi teisę į nepriklausomą atstovą ar globėją, kuris yra kompetentingas ir pasirengęs atstovauti ir puoselėti geriausius vaiko interesus.¹⁶
- **Teisinis atstovavimas:** Tais atvejais, kai vaiko geriausius interesus formaliai turi nustatyti teismas ar kita kompetentinga institucija, vaikas turi teisę į kompetentingą teisinį atstovavimą, teisinę informaciją ir gynybą. Teisinės konsultacijos, parama ir atstovavimas yra svarbūs fundamentalūs dalykai teisminiuose ar administraciniuose procesuose, įskaitant vaikus prašančius prieglobsčio ar specialią nusikaltimo aukų apsaugą.¹⁷
- **Teisinis argumentavimas:** Bet koks priimamas sprendimas turi būti išdėstytas dokumentuose, detalai motyvuotas, pateisintas ir išaiškintas. Būtina paaiškinti kaip sprendimas siejamas su vaiko geriausiais interesais, kaip sprendimo priėmimo procese buvo įvertintos pagrindinės aplinkybės.¹⁸
- **Sprendimų peržiūros ir patikslinimo mechanizmai:** Turi būti sukurti formalūs mechanizmai, kaip grįžti prie sprendimų dėl geriausių vaiko interesų ir juos peržiūrėti. Vaikams reikia teikti paramą prieš ir naudotis tais mechanizmais. Turi būti aiškiai

¹⁴ Vaiko teisių komitetas (Vaiko teisių komitetas), Bendrasis komentaras Nr. 14 (2013), par. 90.

¹⁵ Vaiko teisių komitetas, *The Rights of All Children in the Context of International Migration, Background Paper*, Day of General Discussion, (Vaikų teisės tarptautinės migracijos kontekste, Istorinis dokumentas Bendrųjų diskusijų diena)2012, pp. 22-23.

¹⁶ Vaiko teisių komitetas, *The Rights of All Children in the Context of International Migration, Background Paper*, Day of General Discussion, (Vaikų teisės tarptautinės migracijos kontekste, Istorinis dokumentas Bendrųjų diskusijų diena)2012, pp. 22-23.

¹⁷ Vaiko teisių komitetas (Vaiko teisių komitetas), Bendrasis komentaras Nr. 14 (2013), par. 96. Taip pat žr.:

European Council of Refugees and Exiles (Europos pabėgėlių ir tremtinių taryba), *Right to Justice (Teisė į teisingumą): Quality Legal Assistance for Unaccompanied Children, Annex 1(Kokybiška teisinė parama nelydimiems vaikams, 1 priedas): Guiding principles for quality legal assistance for unaccompanied children*, (Vedantieji principai teisei pagalbai nelydimiems vaikams)2014.

¹⁸ Vaiko teisių komitetas (Vaiko teisių komitetas), Bendrasis komentaras Nr. 14 (2013), par. 97.

nustatyta kada gali būti grįžtama prie sprendimo ir jį peržiūrėti, pavyzdžiui, kai yra naujų įrodymų arba kai valdžios institucijos nesugeba įgyvendinti pirminio sprendimo.¹⁹

- **Teisė apskųsti:** Geriausių interesų nustatymui turi būti taikomos teisinės gynybos priemonės. Vaikams turi būti sudaryta galimybė apskųsti aukštesnei institucijai ar teismui, suteikiant tam reikiamą paramą, kaip antai teisinę paramą ir atstovavimą. Tol kol vyksta skundo nagrinėjimo procedūra, sprendimo vykdymas turi būti sustabdytas.²⁰ Dėl sprendimų perkelti ar grąžinti vaiką į kitą šalį, turi būti pakankamai laiko nuo sprendimo priėmimo iki jo vykdymo, kad vaikas galėtų pateikti skundą ar prašymą peržiūrėti sprendimą.

Bendradarbiavimas tarp institucijų ir profesijų, vertinant ir nustatant geriausius interesus

Geriausių interesų įvertinimo ir nustatymo procesui reikalingos įvairių profesijų atstovų žinios ir požiūriai, kad būtų pasiekiamas holistinis vaiko situacijos ir kilmės supratimas. Patikimos partnerystės, įvairių dalyvių ir profesijų dalyvavimo šalyse ir tarptautiniu mastu dalyvavimo skatinimas ir būtinas.

Bendradarbiavimo ir konsultacijų tarp įvairių veikėjų stiprinimas ir institucionalizavimas yra labai svarbus užtikrinant, kad vaiko žmogaus teisės procese būtų vertinamos tinkamai, kad jos būtų vertinamos kaip susijusios ir nedalomos.

Bendradarbiavimas tarp institucijų ir profesijų:

- **Reiškia**, kad įvairūs pareigūnai ir specialistai dirba kartu, o vaikas yra dėmesio centre, vertinant, planuojant ir valdant konkrečius atvejus ir teikiant informaciją sprendimų priėmimo procese;
- **Apima** bendravimą, keitimąsi informacija ir bylų aptarimą tarp įvairių specialistų ir pareigūnų, galimai įtraukiant savanorius ar globėjus, kurie tiesiogiai bendrauja su konkrečiu vaiku;
- **Tam reikia** laiko ir patikimo specialistų partnerystės pagrindo, vienodo pagrindinių koncepcijų, terminų ir apibrėžimų suvokimo, kiekvieno partnerio įgaliojimų žinojimo, aiškaus darbo tvarkos reglamentavimo, įskaitant aiškias duomenų apsaugos ir konfidencialumo taisykles, taisykles kaip pasidalinama užduotimis ir vadovavimu, idealiu atveju institucionalizuotame kontekste;
- **Tai svarbu**, nes tai raktas į geresnį įvairių įstatymų ir taisyklių, taikomų vaikui, taip pat vaiko situacijos, patirties, poreikių ir siekių suvokimą;
- **Pirminė sąlyga** užtikrinti subalansuotą holistinį požiūrį į vaiko geriausių interesų vertinimą bei nustatymą;
- **Padedą užtikrinti**, kad vaiko požiūriai duoda informacijos kiekvieno specialisto ar pareigūno veiksams ir mažina pokalbių ar formalių vaiko apklausų skaičių iki minimumo;

¹⁹ Vaiko teisių komitetas (Vaiko teisių komitetas), Bendrasis komentaras Nr. 14 (2013), par. 98. Jungtinių Tautų vyriausiasis pabėgėlių komisaras, [UNHCR Guidelines on Determining the Best Interests of the Child \(Gairės kaip nustatyti vaiko geriausius interesus\)](#), 2008, p. 79.

²⁰ Vaiko teisių komitetas (Vaiko teisių komitetas), Bendrasis komentaras Nr. 14 (2013), par. 98.

- **Suteikia galimybę** dirbti efektyviau ir naudingiau, ypač kai metodai yra jaudinantys vaiką ar siejami su vaiku, suteikiant vaikui prasmingą galimybę gauti informaciją ir būti išklaustyti, mažinant antrinės viktimizacijos pavojų tyrimo ir procedūrų metu, tuo pačiu mažinant individualių specialistų ir institucijų įtampą;
- **Esminis dalykas yra** užtikrinti, kad sprendimų priėmimo procesas būtų saugus ir racionalus bei sukurtų teises, grindžiamas tvariomis pasekmėmis.

Teisė į konsulinę paramą

Ne savo gyvenamosios vietos šalyje esantys vaikai turi teisę gauti paramą iš ambasadų ir konsulinių įstaigų, atstovaujančių jų šalį. Konsulato darbuotojams gali tekti svarbus vaidmuo, talkinant vaikui užsienyje, užmezgant palaikymo kontaktus ir teikiant nuorodas, mobilizuojant pagalbą. Konsulato darbuotojai gali susisiekti su centrine valdžia ar šalies kontaktiniais asmenimis, siekiant techninio patarimo tais atvejais, kai yra įtraukti vaikai, kuriuos reikia apie tai informuoti ir mokyti.

Baltijos valstybių tarybos Tikslinė grupė kovai su prekyba žmonėmis kartu su Tarptautine migracijos organizacija sukūrė [Žinyną diplomatiniam ir konsuliniam personalui kaip talkinti prekybos žmonėmis aukoms ir apsaugoti juos](#). Žinyne pateikiama apžvalginė ir lengvai prieinama informacija, kaip stiprinti konsulinio personalo apsaugines galias.

Prieiga prie informacijos, techninė parama ir specialios žinios

Daugelis tarpvalstybinių vaiko apsaugos atvejų yra sudėtingi, juos sunku įvertinti, ypač kai tai susiję su nusikalstamais veiksmais, pavyzdžiui, išnaudojimas ir prekyba žmonėmis arba kai vaiko tapatybė, ryšiai ir siekiai nėra visai aiškūs. Siekiant efektyviai nagrinėti tokius atvejus, svarbu, kad būtų galima pasitelkti vaiko apsaugos, socialinių reikalų, šeimos tarpininkavimo, baudžiamosios teisės ir saugumo reikalų, migracijos dalykų, vertimo ir kultūrinio tarpininkavimo patyrimą.

Specialios žinios ir patyrimas sudėtingais atvejais vis tik gali būti neprieinami kiekvienoje savivaldybėje, ypač nedideliuose miesteliuose ir kaimo vietovėse. Todėl su vaikais dirbantiems pareigūnams ir specialistams svarbu yra žinoti, į ką kreiptis, ieškant informacijos, techninės paramos ir specialaus patyrimo.

Toliau nurodomi pagrindinės institucijos į kurias reikia kreiptis:

- Nacionalinės įstaigos, Žmogaus teisių patikėtinio įstaiga arba konkrečiai vaiko teisių,
- Centrinės vaiko apsaugos institucijos, kurios užsiima įvairiais dalykais ir paprastai yra susiję su Hagos Vaiko apsaugos ir tarptautinės šeimos teisės konvencija ir Briuselio II bis reglamentu.
- Nacionalinės migracijos institucijos
- Nacionaliniai prekybos žmonėmis pranešėjai ar stebėtojai
- Tarptautinių socialinių tarnybų nacionaliniai filialai byloje dalyvaujančiose šalyse.
- NVO ir vaikų teisių gynėjai, kurie dėmesį skiria keliaujantiems vaikams ir vaikams, nusikaltimų aukoms.
- Nacionalinės paramos nusikaltimų aukoms institucijos.
- JTVF, Jungtinių Tautų vyriausiojo pabėgėlių reikalų komisaro (UNHCR) arba Tarptautinės migracijos organizacijos regioniniai biurai.

Teisių ir interesų derinimas, nustatant geriausius interesus

Vaiko geriausių interesų vertinimas ir nustatymas apima visų elementų, reikalingų priimant sprendimą dėl individualaus vaiko, vertinimo ir subalansavimo procesą. Šiame procese gali būti nagrinėjami įvairūs elementai, kai kurie gali atrodyti konkuruojantys ar prieštaringi.

Potencialius konfliktus reikia spręsti kiekvienu atveju atskirai. Valdžios institucijos ir sprendimus priimančios asmenys privalo atminti, kad vaiko teisė pasiekti jos arba jo geriausių interesų turi būti svarbiausias kriterijus, svarstant priemones, kurios gali būti labai svarbios geriausiems vaiko interesams, o ne vienas iš nagrinėtinų dalykų. Taigi, didesnę svorį turi turėti tai, kas geriausiai tarnauja vaikui:

- Galimybė patirti žalą nusveria kitus faktorius;
- Vaiko teisė augti su jos arba jo tėvais yra pamatinis principas;
- Geriausi vaiko interesai paprastai geriausiai tenkinami su jos arba jo šeima, išskyrus kai yra rūpesčių dėl saugumo;
- Vaiko išlikimas ir raida paprastai geriausiai užtikrinama jam liekant ar palaikant glaudžius ryšius su šeima ir vaiko socialine ir kultūrine aplinka;
- Būtina atsižvelgti į sveikatos, mokymosi ir pažeidžiamumo aspektus;
- Manoma, kad vaiko situacijos tęstinumas ir stabilumas yra svarbus.²¹

Keliaujančių vaikų raidos skatinimas

Vaiko teisės į gyvybę, išlikimą ir raidą išdėstytos Vaiko teisių konvencijos 6 str. Šios teisės yra susijusios su išlikimu, saugumu ir sveikata kaip pirminėmis vaiko dvasinės, protinės, moralinės, pažintinės, emocinės ir socialinės kultūrinės raidos sąlygomis.²²

Vertinant vaiko raidos poreikių faktorius (vadovaujantis atitinkamais JT Vaiko teisių konvencijos nuostatomis) būtina atsižvelgti į tokius faktus:

- Teisę išlaikyti savo tapatybę, įskaitant tautybę, vardą ir šeimos ryšius (8 straipsnis);
- Vaiko globos ir auklėjimo tęstinumą reikiamai įvertinant vaiko etninę, religinę, kultūrinę ir kalbinę kilmę (20 straipsnis);
- Vaiko teisę naudotis aukščiausiais prieinamais sveikatos priežiūros standartais (24 straipsnis);
- Kiekvieno vaiko teisę gyventi pagal standartus, atitinkančius vaiko fizinę, protinę, dvasinę, moralinę ir socialinę raidą (27 straipsnis);
- Galimybę mokytis (28 ir 29 straipsniai);
- Vaiko teisę į poilsį ir pramogas, dalyvauti žaisimuose ir pramoginiuose užsiėmimuose, tinkamuose jos arba jo amžiui (31 straipsnis).

²¹ Jungtinių Tautų vyriausiasis pabėgėlių komisaras, Jungtinių Tautų vaikų fondas [Safe and Sound](#), *What States can do to ensure respect for the best interests of unaccompanied and separated children in Europe* (saugiai ir patikimai. Ką gali padaryti valstybės dėl nelydimų ir atskirtų vaikų geriausių interesų Europoje), 2014, p. 43.

²² Šiame skyriuje dėmesys kreipiamas į UNHCR Žinyną kaip formaliai nustatyti vaiko geriausius interesus, p. 36.

Vaiko globos kokybė daro tiesioginį poveikį jos arba jo raidai. Skatinti vaiko raidos teises ir poreikius reiškia, kad taip pat reikia vaikui sudaryti galimybę augti jos ar jo kilmės šeimoje arba suteikiant šeimos ar panašią į šeimos globą, jei tai atitinka geriausias vaiko interesus. Vertinant vaiko raidos poreikius reikiamas dėmesys turi būti skiriamas globos sprendimams, taip pat galimybei gauti kokybiškas medicinos ir mokymosi paslaugas.

Bendravimas su vaikais geriausių interesų nustatymo ir vertinimo procese

Pagal Vaiko teisių konvenciją vaikai turi teisę reikšti savo nuomonę visais klausimais, susijusiais su jais, jų nuomonė turi būti vertinama pagal vaiko amžių ir brandą (12 straipsnis). Teisė vienodai taikoma vaiko dalyvavimui socialiniuose ir politiniuose reikaluose, taip pat teisminiuose ir administraciniuose procesuose. Laikomasi bendro principo, kad vaiko teisė būti išklaustam atspindi vaikų „agentūros“ koncepciją, kai vaikai traktuojami ne tik kaip pažeidžiami asmenys, kuriems reikia specialios apsaugos, bet ir kaip informuotus asmenis, priimančius sprendimus, turinčius teises bei esančius aktyviais visuomenės nariais.

Rekomendacijos sukurti pasitikėjimo atmosferą ir užtikrinti, kad vaikas turėtų prasmingas galimybes reikšti savo nuomonės ir būti išklaustytiems:

- Parodyti, kad jūs rūpinatės ir gerbiate vaiką kaip asmenį.
- Paklausti mergaitę ar berniuką, kaip jis jaučiasi gyvenamoje vietoje, ar jai arba jam ko nors reikia.
- Mandagiai kalbėtis su vaiku apie kasdienes dalykus.
- Rodyti atjautą ir reikšti pozityvius jausmus bei kalbėti su vaiku apie dalykus, kurie yra svarbūs vaikui ir jos arba jo interesams.
- Jausti ar vaikas patogiai jaučiasi kalbėdamas su jumis, patikinti vaiką ir leisti vaikui jausti, kad jis kontroliuoja situaciją.
- Susirinkimų kambarį įrenkite kaip draugišką vaikui, net su smulkiais aksesuarais ir gestais.
- Prisistatykite ir paaiškinkite savo kaip specialisto vaidmenį.
- Paaiškinkite jūsų susitikimo tikslą, apie ką bus kalbama, kodėl jūs norite kalbėtis su vaiku ir kas atsitiks po to.
- Skirkite pakankamai laiko kalbėtis su vaiku ir išklaudyti jį.
- Jei reikia, pasitelkite kvalifikuotą vertėją ir kultūrinį tarpininką.
- Duokite vaikui laiko įsisąmoninti jūsų suteiktą informaciją, suprasti ją ir grįžti į antrą ar trečią susitikimą, kai to reikia ir galima.
- Paklauskite vaiko, ar ji arba jis suprato informaciją ir paaiškinkite, ką jis suprato, skirkite laiko klausimams, kuriuos turite užduoti.

Jautrus bendravimas pagal amžių

Jei turite atvejį su jaunesniais vaikais ar vaikais su ribotais suvokimo įgūdžiais, vaiko dalyvavimas gali būti paskatintas adekvačiais bendravimo būdais, pavyzdžiui, piešimu ar

žaidimu, stebint vaiko elgesį, kai jis bendrauja su šeimos nariais, globos personalu ir aplinkiniais. Kalbėsenos pritaikymas vaiko amžiui ir brandai yra būtinas užtikrinant, kad vaikas suprastų, apie ką kalbama, ir galėtų išreikšti savo jausmus ir mintis.

Atsižvelgimas į lytį, taikant teisę būti išklaustyam

Kai kurioms mergaitėms ir berniukams gali būti svarbu, ar juos apklausia vyras, ar moteris. Taip pat vertėjui, kultūriniam tarpininkui, globėjui ar globos personalui. Lyties aktualumas priklauso nuo vaikų turėto patyrimo su vyru ir moterimi savo namuose ir bendruomenėje, kelionės metu arba tikslo vietose. Įtakos gali daryti tradiciniai lyčių vaidmenys ir santykiai. Būtina gerbti vaiko lytinę tapatybę.

Teismo medicininės apklausos

Apklausą atliekantis asmuo gali paskatinti vaiko atsiskleidimą pirmenybę teikdamas atviriems klausimams, vengiant uždarų ir konkrečių klausimų, teigiančių posakių ir nukreipiančių klausimų. Itin svarbu, kad apklausą atliekantis asmenys elgtųsi natūraliai, būtų atviri ir atjaučiantys, vengtų kritikos ir konfrontacijos. Tai taikoma vertėjams, kurie turi žinoti šias detales siekiant perteikti pokalbio stilių ir eigą.

Vaiko apklausa tyrimuose ir procesuose

Kaip taisyklė, vaikai nusikaltimų aukos turi teisę į apsaugą nuo žalos ir antrinės viktimizacijos, atliekant baudžiamuosius tyrimus ir vykstant procesams.

- Vaikai nusikaltimų aukos turi teisę į apsaugą nuo bereikalingų apklausų kartojimo tyrimo, proceso ir teismo eigoje.
- Vaizdo įrašymas ir kitokios tinkamos ryšio priemonės gali būti naudojamos, siekiant išvengti vaiko, nusikaltimo aukos, arba liudytojo tiesioginių parodymų atvirame teismo posėdyje arba vengiant tiesioginio kontakto tarp aukų, liudytojų ir kaltinamųjų.
- Vaikų, nusikaltimo aukų, apklausą turi atlikti specialiai apmokyti specialistai, jei įmanoma, tas pats asmuo turi atlikti visas vaiko apklausas.
- Apklausa turi būti atliekama vaikui palankioje aplinkoje
- Vaikų namų modelis²³ yra gera praktika, atliekant teismo medicinos apklausas ir renkant įrodymus iš vaiko, nusikaltimo aukos.

Kokybiškas vertimas ir kultūrinis tarpininkavimas

Vertėjas gali daryti įtakos informacijos rinkimo procesui, vykdamas prieglobsčio procedūras ir tiriant baudžiamąsias bylas, nes jis daro įtaką tam, kaip vaiko atskleidžiami dalykai yra suprantami ir perteikiami. Netikslus vertimas gali sumenkinti vaiko parodymus tiek, kad

²³ Vaiko namų modelis teikia įvairių sričių paslaugas vaikams aukoms, esantiems po tuo pačiu stogu. Modelis pripažintas tarptautiniu mastu ir įvertintas kaip gera praktika. Vaiko namų personalas atlieka vaikų - aukų ir liudytojų apklausas, taip pat kai vaikai galėjo patirti smurtą. Tai gali padėti specialistams suformuoti jautrius vaikams ir sutelktus į vaiką apklausos metodus apklausti vaiką prieglobsčio prašytoją ir vaiką - prekybos žmonėmis auką. Žr.: PROTECT I ekspertų susitikimas, Stockholm, 2014, Bragi Guðbrandson, Vyriausybės vaiko apsaugos agentūra, Iceland.

sprendimai bus priimami vadovaujantis netikslią informaciją. Tai siejama ne tik su vertimo turiniu, bet ir stiliumi ir semantiniu vaiko pasirinkimu, ir kaip tai perteikia vertėjai.²⁴

Greta kvalifikuotų vertėjų mokymo ir atrankos svarbūs yra tokie dalykai:

- Išsiaiškinti, kuri institucija yra atsakinga už vertimą.
- Nustatyti, kad vertėjo dalyvavimas yra privalomas, kai vaikas nemoka kalbos, kuria atliekama apklausa.
- Vengti neoficialių vertėjų, pavyzdžiui, šeimos narių, kitų vaikų, kitų prieglobsčio prašytojų ar personalo.
- Naudotis telefoniniu vertimu, kai vietoje nėra kvalifikuoto tinkamo vertėjo. Nuotolinis vertimas pageidautinas, sukuriant vaikui privatumo aplinką, kai nagrinėjami jautrūs klausimai, o diaspora, su reikiama kalba atvykimo šalyje yra labai maža.
- Mokyti teisėsaugos pareigūnus, imigracijos pareigūnus ir kitokius apklausėjus bei vertėjus kaip bendradarbiauti vaikų apklausos kontekste.
- Suformuoti standartines procedūras reikiamai, atsižvelgiant į vertimo kokybės ir etinius standartus bei konfidencialumo taisykles.
- Mokyti vertėjus būti kultūriniais tarpininkais

Žingsnis po žingsnio: tarpvalstybinis bendradarbiavimas, siekiant ilgalaikio sprendimo

Toliau pateikiami patikrinimai ir vertinimai yra reikalingi identifikuoti kitos šalies vaiką ir įvertinti jo situaciją:

- Informacijos rinkimas iš įvairių šaltinių ir atvejo vertinimas, įskaitant vaiko tapatybės ir jos arba jo kilmės, istorijos ir statuso nustatymą
- Vaikui taikomos jurisdikcijos nustatymas, o jei aktualu
- Globos ir atstovavimo
- Šeimos atsekimo
- Šeimos įvertinimo
- Pavojaus ir saugumo įvertinimas
- Išteklių, įgūdžių, reabilitacijos ir potencialo įvertinimas

Atliekant tokius vertinimus, vaikas turi teisę gauti kvalifikuotą globą ir apsaugą.

Keliaujančio vaiko kokybiška globa

Svarbus atramos taškas, teikiant kvalifikuotą globą keliaujantiems vaikams, yra nacionalinė vaiko apsaugos sistema. Tarpvalstybinės bylas svarbu tvarkyti pagal tokius pat kokybės standartus ir principus, kokie taikomi šalies vidaus byloms, kai vaikams reikia apsaugos. Su nuoroda į atitinkamus Vaiko teisių konvencijos straipsnius, jie apima tokius dalykus:

²⁴ PROTECT II ekspertų susitikimas, Ryga, May 2014, Ann-Christin Cederborg, University Stockholm pranešimas. Taip pat žr.: Crawley, Heaven, [Working with Children and Young People Subject to Immigration Control \(Darbas su vaikais ir jaunimu. Imigracijos kontrolės dalykas\)](#), *Geriausios praktikos žinyras*, antroji laida, Imigracijos teisės praktikų asociacija, 2012.

- Teisę nebūti diskriminuojamam (2 straipsnis)
- Geriausių vaiko interesų principą (3 straipsnis)
- Teisę į gyvybę, išlikimą ir raidą (6 straipsnis)
- Teisę būti išklausytam ir atsižvelgimą į jos arba jo nuomonę (12 straipsnis)
- Globos lygybę
- Globos etiką
- Globos stabilumą ir tęstinumą tol, kol vaikas lieka šalyje
- Globos tęstinumą atvykimo šalyje, ir kai vaikas perkeliamas arba grąžinamas į kitą šalį

Pagrindinių žmogaus teisių principai: patekimas į teritoriją

Kai vaikas identifikuojamas sienos perėjimo punktuose, tiek su tapatybės dokumentais, tiek be jų, valstybės valdžios įstaigos turi leisti vaikui patekti į šalies teritoriją ir gauti atitinkamą priėmimo įstaigų paramą. Įleidimas į teritoriją reiškia, kad vaiko negalima laikyti sulaikymo vietoje prie sienos, uostų ar oro uostų, o vaikas turi būti registruojamas ir nukreipiamas vaiko apsaugos ir imigracijos institucijos atvykimo šalies pirmame kontaktiniame punkte. Ši būtinybė išplaukia iš valstybių prievolių nedelsiant identifikuoti vaiką, kuriam reikia apsaugos, leisti jam pradėti pabėgėlio statuso procedūrą ir atlikti kiekvieno vaiko geriausių interesų vertinimą ir nustatymą.²⁵

Identifikavimas

Vaiko tapatybės nustatymui, atliekant geriausių interesų vertinimą, reikia informacijos apie pilietybę, augimą, etninę, kultūrinę ir lingvistinę vaiko kilmę. Vertinimas taip pat turi atskleisti esamą pažeidžiamumą ir apsaugos poreikius, susijusius su vaiko tapatybe ir kilme.²⁶

Nustatant tapatybę, reikia patikrinti vaiko vardą, pavardę, amžių, šeimos ryšius ir vaiko kelionės aplinkybes. Identifikavimo procesui taip pat gali prireikti įvertinti vaiko ir lydinčių asmenų ryšių pobūdį. Daugeliu atvejų tapatybės nustatymui reikia bendravimo ir informacijos mainų tarp tikslo ir kilmės šalių.

Kai asmuo neturi tapatybės dokumentų ar kai yra abejonių, ar asmuo yra vaikas, kartais gali tekti nustatyti amžių. Tačiau amžiaus nustatymas gali duoti didelę paklaidą. Kilus abejonių,

²⁵ JT Vaiko teisių konvencija, Straipsniai 1, 3, 20 ir 22. Jungtinių Tautų 1956 Konvencija dėl pabėgėlių statuso. Vaiko teisių komitetas, Bendrasis komentaras Nr. 6 (2005), par. 20 and Chapter VI. Vaiko teisių komitetas, Bendrasis komentaras Nr. 6 (2005), par. 20. Vaiko teisių komitetas, *The Rights of All Children in the Context of International Migration, Background Paper*, Day of General Discussion (Vaiko teisės tarptautinės migracijos kontekste. Istorinis dokumentas. Bendrųjų diskusijų diena), 2012, p. 10.

²⁶ Vaiko teisių komitetas, Bendrasis komentaras Nr. 6 (2005), par. 20. Vaiko teisių komitetas, *The Rights of All Children in the Context of International Migration, Background Paper*, Day of General Discussion (Vaiko teisės tarptautinės migracijos kontekste. Istorinis dokumentas. Bendrųjų diskusijų diena), 2012, p. 10.

asmuo, kurio amžius yra neaiškus, turi būti traktuojamas kaip nesulaukęs 18 metų ir nukreipiamas į vaikų apsaugos tarnybas skiriant jam globėją.²⁷

Asmens amžiaus nustatymas reikalingas keliems dalykams:

- Amžius lemia, ar asmuo yra vaikas ir todėl turi teisę naudotis teisėmis, kurias suteikia JT Vaiko teisių konvencija bei šalies įstatymais, skirtais vaikams.
- Amžius gali lemti asmens nukreipimą į prieglobstį ir paramos suteikimą, atskirai apgyvendinant suaugusius ir vaikus, taip pat priskiriant jaunesnius vaikus ir paauglius skirtingų institucijų atsakomybei.
- Amžius yra lemiantis, priimant sprendimą skirti globėją, vaiko teisei gauti darbą ir sudaryti teisėtus darbo santykius, taip pat baudžiamajai atsakomybei.
- Amžius gali lemti, ar vaikas gali naudotis savo teisėmis būti išklaustyta pagal šalies įstatymus, kad būtų atsižvelgiama į jo nuomonę, įskaitant teisminiuose ir administraciniuose procesuose, turėti šalies teises procesuose, savarankiškai apskųsti sprendimus ir naudotis teisine parama bei atstovavimu.
- Amžius turi reikšmės, kai vaikui jau buvo suteiktas laikinas apsaugos statusas (išvykti, pasiekiant teisę grįžti) iki jiems sukaks 18 metų.

Kadangi amžius asmeniui yra svarbus dėl daugelio dalykų, gali būti abejojama, kiek daug pirmenybės tam turi būti teikiama. Vertinant žmogaus teisių aspektu ir turint omenyje globos tęstinumą ir stabilumą, ilgesnio laiko paramą jauniems asmenims pereinant į suaugusių statusą ir savarankiškumą tai esminis dalykas, įskaitant gražinimo aspektą.

Amžiaus nustatymas

Kai manoma, jog būtina nustatyti amžių, nustatymui reikia pasitelkti įvairius specialistus, atsižvelgti į vaiko kilmę ir istoriją bei nepažeisti asmens fizinio neliečiamumo ir gerbti jo orumą.²⁸ Įvairūs specialistai reiškia, kad institucija, idealiau atveju socialinė tarnyba, ima vadovauti nustatymui ir pritraukia kitas institucijas su tikslu sukurti holistinį požiūrį ir vengti nereikalingo vaiko apklausų kartojimo įvairiose institucijose.

Amžiaus nustatymo procedūra turi apimti asmens apklausą, ji turi būti atliekama jautriai vaikui ir lyčiai, gavus supažindinto asmens sutikimą. Didelę įtaką tam kaip vertinamas jaunas asmuo gali daryti kultūriniai dalykai, aplinka ir gyvenimo sąlygos, taip pat individuali fizinė, psichinė ir pažintinė raida. Kai kuriose kultūrose vaikai iki 18 metų amžiaus laikomi suaugusiais nuo tada, kai jiems atliekamas iniciacijos ritualas, nežiūrint jų biologinio amžiaus, o jų elgesys gali atrodyti labai brandus. Sunkios gyvenimo sąlygos, mityba ir higiena gali apsunkinti augimą ir vaikų, kilusių iš skurdžios aplinkos, raidą. Todėl vien tik fiziniai tyrimai vargiai duos patikimus rezultatus.

Asmuo, kuriam turi būti atliekamas amžiaus nustatymas, turi gauti globėjo ar kito kompetentingo paramą teikiančio asmens pagalbą. Toks asmuo turi būti informuotas apie procedūrą ir jos rezultatų pasekmes. Taip pat turi būti galimybė ir parama apskųsti nustatymo rezultatus, o galima paklaida turi būti vertinama duoto asmens naudai.²⁹

²⁷ Vaiko teisių komitetas, Bendrasis komentaras Nr. 6 (2005), par. 31. UNICEF Nurodymai kaip apsaugoti vaikus prekybos žmonėmis aukas, par. 3.2. Separated Children in Europe Programme, Statement of Good Practice (Atskirti vaikai Europos programoje, Geros praktikos deklaracija), 2009, p. 25.

²⁸ Separated Children in Europe Programme, *Position Paper on Age Assessment in the Context of Separated Children in Europe*, (Atskirti vaikai Europos programoje. Pozicijos dokumentas kaip įvertinti amžių atskirtų vaikų Europoje kontekste) 2012, pp. 7-8.

²⁹ Jungtinių Tautų vyriausiasis pabėgėlių komisaras, UNHCR Guidelines on Unaccompanied and Separated Children Seeking Asylum (Nurodymai dėl nelydimų ar atskirtų vaikų, ieškančių prieglobsčio), 1997. UNICEF, [Amžiaus nustatymas: Techninė](#)

Globėjų ir atstovų vaidmuo, užtikrinant geriausius svetimšalių vaikų, interesus

Bylų tyrėjams ir pareigūnams globėjai yra svarbūs kontaktiniai asmenys, nes jie atstovauja ir gina geriausius vaiko interesus. Jie taip pat padeda vaikui bendrauti su valdžios institucijomis ir paslaugų teikėjais. Dėl šios priežasties bylų tyrėjai, pareigūnai ir paslaugų tiekėjai turi įtraukti globėjus į globos planavimo ir sprendimų priėmimo procesus, apklausas dėl imigracijos ir skundų bei visus kitus su vaiko byla susijusius reikalus. Globėjo ar atstovo įgaliojimai paprastai neapima juridinių konsultacijų. Į teisinius ar administracinius procesus, įskaitant prieglobsčio procedūras, įtrauktiems vaikams dėl to reikia advokato ir teisinės pagalbos.³⁰

Kai vaikas perkeliamas į kitą stovyklą, priėmimo centrą ar globojančią šeimą, prioritetas turi būti teikiamas globos tęstinumui. Norint užtikrinti sklandų bendravimą su vaiku, globėjams gali prireikti kvalifikuoto vertimo.

Globėjui taip pat gali tekti svarbus vaidmuo grąžinimo procese. Bylų tyrėjai ir pareigūnai turi užtikrinti globos tęstinumą, sudaryti galimybes bendradarbiauti globėjams tikslo ir grąžinimo šalyje bei perduoti globos atsakomybę kertant sienas.³¹

Duomenų apsauga ir konfidencialumas³²

Bylų tyrėjai ir pareigūnai privalo laikytis griežtų duomenų saugumo ir konfidencialumo taisyklių ir gerbti vaiko teisę į privatumą. Vis tik dažnai prireikia dalintis informacija apie vaiką su kitomis institucijomis ar specialistais tikslo šalyse ir už šalies ribų.

Čia pateikiame pagrindinius principus, kaip tvarkyti asmens duomenis. Asmens duomenys turi būti:

- Suteikiami pagal supažindinto asmens sutikimą;
- Apdorojami garbingai ir teisėtai;
- Gaunami tik aiškiai nurodytiems teisėtiems tikslams;
- Adekvatūs, tinkami ir ne pertekliniai pagal tikslą, kuriam jie yra apdorojami;
- Tikslūs ir atnaujinami;
- Neturi būti laikomi ilgiau nei reikia tam tikslui;
- Apdorojami sutinkamai su duomenų subjekto teisėmis, tai reiškia susijusio asmens teisę susipažinti ir keisti duomenis;
- Adekvačiai apsaugoti, tai reiškia tinkamas technines ir organizacines priemones, neleidžiančias neleistino ir neteisėto asmens duomenų apdorojimo;
- Neturi būti perduodami į jokią šalį ar teritoriją už Europos Sąjungos ir Europos

[pastaba](#). UNHCR Guidelines on International Child Protection (Nurodymai kaip tarptautiniu atveju apsaugoti vaiką): Vaiko prieglobsčio prašymas, 2009. Atskirti vaikai Europos programoje: Deklaracija dėl geros praktikos ir pozicijos dokumentas kaip nustatyti amžių atskirtų vaikų Europoje kontekste. EU 2011 Direktyva prieš prekybą žmonėmis, straipsnis 13.2. ES Prieglobsčio procedūrų direktyva, straipsnis 25.5. CRC Bendrasis komentaras Nr. 6, par. 31(i). UNICEF ir UNHCR Saugiai ir sveikai, p. 34. UNICEF Nurodymai kaip apsaugoti vaikus prekybos žmonėmis aukas, par. 3.1.2. Europos paramos pabėgėliams biuras, [Amžiaus nustatymo praktika Europoje](#), 2013.

³⁰ Vaiko teisių komitetas, Bendrasis komentaras Nr. 6 (2005), par. 33, 36.

³¹ Fonseca, Ana, Anna Hardy and Christine Hardy, Nelydimi migrantai vaikai ir teisėta globa grąžinimo kontekste: Trūkstamos grandys tarp svečios ir kilmės šalies, Tarptautinė migracijos organizacija, *Kelaujantys vaikai* 2013, pp. 45-61, p. 47, 53.

³² Šiame skyriuje daugiausia dėmesio skiriama IV PROTECT Ekspertų susitikimui, Ryga, 2014 balandis, pranešimai Philip Ishola, Nepriklausoma vaikų apsauga, Prekyba žmonėmis, Žmogaus teisių konsultantas, Uir Aiga Balode, Latvijos Valstybinės duomenų apsaugos inspekcijos direktoriaus pavaduotojas. Taip pat žr.: KOK e.V., *Apsaugos iššūkiai kovoje su prekyba žmonėmis* [Praktinis žinynas](#), 2015.

ekonominės erdvės šalių, reikiamu lygiu neapsaugojus duomenų subjektų teisių ir laisvių.

Prieglobsčio prašytojų atveju būtina laikytis konfidencialumo taisyklių, kai informacijos ieškoma ar ji perduodama į kilmės šalis. Institucijos, gaunančios ir vertinančios prašymą suteikti prieglobstį, neturi informuoti prašytojo kilmės šalies institucijų apie prieglobsčio prašymą ir neturi dalintis jokia informacija apie prašytoją su kilmės šalimi. Konfidencialumo taisyklės taip pat taikomos, bendraujant su kilmės šalimis, kurios yra laikomos saugiomis. Kai prašymas suteikti prieglobstį buvo atmestas ir buvo išnaudotos visos teisinės priemonės, tikslo šalis turi teisę pasidalinti ribotais asmens duomenimis su kilmės šalimi siekiant paspartinti grįžimą. To gali prireikti, kai asmuo neturi galiojančių tapatybės dokumentų. Faktas, kad asmuo prašė prieglobsčio vis tik neturi būti atskleidžiamas kilmės šalies valdžios institucijoms.³³

Informacijos šaltiniai

Duomenys įvertinti geriausius interesus turi būti grindžiami informacijos šaltinių įvairove, juos reikia patikrinti ir kryžmiškai patikrinti, kad būtų pasiektas patikimas vaiko situacijos ir kilmės supratimas:

- **Pagrindinis informacijos šaltinis yra pats vaikas** Labai svarbu, kad vaiko istorija, kilmė, nuomonės, poreikiai ir siekiai būtų išklaustyti ir į juos būtų atsižvelgta.
- **Įvairių sričių specialistų** žinios ir nuomonė turi būti išklaudyta norint įvertinti jų perspektyvas, ekspertų ataskaitas ir nuomones, įskaitant susijusias su vaiko istorija ir sveikatos apsaugos ir švietimo, globos, apsaugos ir rados poreikiais.
- Informacija apie vaiko potyrius kelionės metu, lygiai kaip išvykimo priežastis ir sąlygas, turi būti surinkta ir išnagrinėta. **Valstybinės ir vietinės institucijos kilmės ir tranzito šalyse** gali būti svarbūs informacijos šaltiniai. Susisiekiant su tranzito ir kilmės šalių institucijomis ir tikslo šalies pareigūnais, būtinas įsitikinimas, kad tokie kontaktai sutampa su geriausiaisiais vaiko interesais, išlaikomos konfidencialumo taisyklės, ypač dėl vaikų, kurie prašo prieglobsčio.
- **Šeimos atsekimas ir vertinimas** yra dar vienas svarbus informacijos šaltinis. Centrinės šalies institucijos, ministerijos, regioninės ir vietinės socialinės tarnybos gali suteikti tinkamos informacijos, lygiai kaip ir kontaktai, užmegzti su tarptautiniais tinklais, kaip antai, Tarptautinis Raudonojo kryžiaus komitetas, Tarptautinė socialinė tarnyba ar Tarptautinė migracijos organizacija. Atskirais atvejais vietinės socialinės tarnybos palaiko tiesioginį kontaktą su savo partneriais vaiko kilmės šalyje. Renkant ir keičiantis informacija su tokiais šaltiniais reikia laikyti šalies duomenų apsaugos įstatymų ir reglamentų ir daugelio konfidencialumo dalykų, susijusių su prieglobsčio suteikimo procedūra.
- **Susijusi su vaiku ir susijusi su lytimi kilmės šalies informacija** turi būti surinkta ir naudojama, nes ji yra lemianti, atpažįstant būdingas vaiko persekiojimo formas. Kilmės

³³ Jungtinių Tautų vyriausiasis pabėgėlių komisaras, Prieglobsčio procesas, Garbingos ir efektyvios prieglobsčio procedūros, Globalinės tarptautinės apsaugos konsultacijos, EC/GC/01/12, 31 May 2001, par. 50 (m). ET Prieglobsčio procedūrų direktyva, 2013/32/EU, Recital 52 and Article 48.

šalies informacija yra prieinama iš šalies migracijos institucijos ir jos tinklo, taip pat iš Europos paramos pabėgėliams biuro, UNICEF ir Jungtinių Tautų vyriausiojo pabėgėlių komisaro.³⁴

- **Teisėsaugos institucijos** gali būti svarbus informacijos šaltinis, kai turimas atvejis su teisėsaugos tyrimais civilinėse ar baudžiamosiose bylose. Eoropolas, Interpolas ir šalių policijos atstovai užsienyje yra svarbios jungtys teisėsaugos užklausoms tarptautinėse bylose.
- Teisėjai gali bandyti prisijungti prie **regioninių ir tarptautinių teisėjų tinklų**, kai reikia surinkti informaciją tais atvejais, kai kitos šalies teismuose nagrinėjamos tarptautinės bylos.

Šeimos atsekimas ir šeimos ryšių atkūrimas

Šeimos atsekimas tai pirmas žingsnis atkuriant ryšius tarp nelydimo vaiko ir jos arba jo kilmės šeimos. Taip pat tai prielaida įvertinti vaiko šeimos situaciją.

Šeimos atsekimą galima pradėti vaiko prašymu arba valdžios institucijų iniciatyva. Šeimos atsekimas gali būti daromas su informuoto vaiko sutikimu ir išklausius vaiko nuomonę apie šeimos atsekimą iki pradedant procesą. Jei vaikas prieštarauja šeimos atsekimui, būtina stengtis užmegzti su vaiku dialogą ir suprasti vaiko nusistatymą. Šeimos atsekimas gali būti daromas tik tada, kai tai atitinka geriausias vaiko interesus. Priemonės atsekti šeimą ir atkurti šeimos ryšius neturi padaryti jokios žalos arba kitokio neigiamo poveikio vaikui ar šeimai.

Šeimos atsekimas gali vykti vaiko kilmės šalyje ar kitoje šalyje, kur migravo šeima, Europos Sąjungoje ar kitose šalyse priklausomai nuo šeimos situacijos ir jų migracijos ar perkėlimo istorijos. Bylų tyrėjai ir pareigūnai gali prašyti paramos atsekti šeimą iš tarptautinių organizacijų. Pavyzdžiui, Tarptautinės socialinės tarnybos ar Raudonojo kryžiaus šeimos atsekimo tarnybos.

Nelydimų vaikų iš trečiųjų šalių, kurie ieško prieglobsčio Europos Sąjungos valstybėje narėje, atveju [ES Priėmimo sąlygų direktyva](#) pateikia nurodymus apie šeimos atsekimą šalyje, kur nagrinėjamas vaiko prašymas suteikti prieglobstį, ar trečioje šalyje. Abiem atvejais šeimos atsekimas turi būti pradedamas kiek įmanoma anksčiau po prašymo suteikti tarptautinę apsaugą pateikimo, taip apsaugant geriausias vaiko interesus. Atvejais, kai vaiko arba jos ar jo artimiesiems gyvybei ar neliečiamumui gresia pavojus, šeimos atsekimas turi vykti konfidencialiai, siekiant nepakenkti vaiko ar jo šeimos narių saugumui.

Vaikams, migruojantiems ES viduje ir praradusiems ryšį su savo šeimomis, tikslo šalies institucijos gali imtis iniciatyvos atsekti ir susisiekti su vaiko šeima iki grąžinant vaiką į jos arba jo kilmės šalį geriausių interesų nustatymo procese. Tokie vertinimai paprastai atliekami bendradarbiaujant su šalies, kurioje šeima gyvena, valdžios institucijomis. Tačiau tikslo šalies valdžios institucijos gali nuspręsti grąžinti vaiką į kilmės šalį, neatliekant šeimos atsekimo, jei ta šalis yra laikoma saugia. Įprasta praktika Europos Sąjungoje yra, kad visos valstybės narės yra laikomos saugiomis, o šalies vaiko apsaugos institucijos laikomos kompetentingomis atsekti šeimą, įvertinti geriausias vaiko interesus šeimos susijungimo aspektu, o prireikus teikti

³⁴ Vaiko teisių komitetas, Bendrasis komentaras Nr.6 (2005), par. 75. Jungtinių Tautų vyriausiasis pabėgėlių komisaras, [Nurodymai dėl tarptautinės apsaugos, Vaiko prieglobsčio prašymai](#), 2009, par. 11.

alternatyvią globą. Vis tik reikia atlikti individualų kiekvieno vaiko vertinimą, siekiant užtikrinti, kad gražinimas neatsekus šeimos atitinka vaiko geriausius interesus ir nesukelia vaikui jokių pavojų kilmės šalyje.

Vaikui, prekybos žmonės aukai, kuris tokiu buvo oficialiai pripažintas atvykimo šalyje, šeimos atsekimą reikia atlikti siekiant išnagrinėti galimybę gražinti vaiką į kilmės šalį bei įvertinti bet kokius galimus pavojus ir apsaugos šaltinius šeimos aplinkoje.

Ryšių su šeima ir kontaktų palaikymas

Nelydimi ar atskirti nuo savo šeimos vaikai turi teisę kontaktuoti ir palaikyti šeimos ryšius, jei tai neprieštarauja vaiko geriausiems interesams (Vaiko teisių konvencijos 9.3 straipsnis).

Ne visada teisiškai yra sureguliuoti nelydimo vaiko kontaktai su šeima. Kai nėra teisinio reglamentavimo, paramos ar globos personalas, globėjai ir kiti tinkami specialistai turi užtikrinti, kad nelydimi vaikai palaikytų ryšius ir kontaktus su savo gimtosiomis šalimis, bendruomenėmis ir šeimomis, kai tai atitinka geriausius jų interesus, taip pat laikantis konfidencialumo standartų prieglobsčio suteikimo procedūros metu.

Pavojų keliančių faktorių, reabilitacijos ir paramos šaltinių vertinimas

Efektyviai apsaugoti vaiką nuo smurto, išnaudojimo ir prievartos galima tik tada, kai bylų tyrėjai ir pareigūnai gerai suvokia vaikui gresiančius pavojus. Pavojų vertinimas atliekamas įvairiais vaiko priėmimo ir globos momentais, jie sudaro dalį socialinio tyrimo ir geriausių interesų nustatymo. Galimų pavojų vertinimas yra svarbus:

- Sprendimams dėl vaiko perdavimo, apgyvendinimo ir globos bei saugumo reikalams;
- Ilgalaikio sprendimo suradimui;
- Ryšium su baudžiamaisiais tyrimais ir procesais, kai žinoma ar manoma, kad vaikas yra prekybos žmonėmis ar kitokio nusikaltimo auka ar kai vaikas yra liudytojas;
- Kai vaikas buvo įtrauktas į nelegalią ar nusikalstamą veiklą, ir yra pagrindo manyti, kad vaikas buvo išnaudojamas ir prievartaujamas šiame kontekste;
- Kai vaikas perkeliamas į kitą šalį pagal Dublino III Tarybos reglamentą; ir
- Kai yra vertinamos vaiko gražinimo galimybės ir sąlygos.

Vertinant pavojų, analizuojamas asmuo, šeima ir struktūriniai ar instituciniai faktoriai, kurie gali kelti ar didinti pavojų vaikui. Tokie vertinimai suteikia svarbią galimybę nustatyti ir suvokti vaiko ir šeimos reabilitavimą, taip pat paramos šaltinius, kurie yra prieinami šeimoje ar bendruomenėje, iš socialinės paramos tinklo ar paramos teikėjų. Pavojaus vaikui ir šeimai šaltinių ir kovos su jais išsiaiškinimas yra prielaida parengti saugos planą vaikui jos arba jo individualiu atveju. Gerai suprasti pavojus ir priemones prieš juos yra labai svarbu parenkant ir diegiant ilgalaikį sprendimą.

Kai tai susiję su *vaiku*, vertinant pavojų reikia atsižvelgti į:

- Būdingus amžiui ir lyčiai pavojus;
- Kiek vaikas žino apie pavojus ir suvokia juos;
- Žinias apie teises, galimybes ir paramos šaltinius bei kaip juos pasiekti ir naudotis;
- Ankstesnę smurto, išnaudojimo ir piktnaudžiavimo patirtį;

- Bet kokias emocines ir elgsenos problemas;
- Vaiko ir jo globėjų išsilavinimo istoriją.

Šeimos lygmenyje reikia žiūrėti į šeimos santykių kokybę, taip pat socialinę ekonominę šeimos situaciją ir jų socialinį įsijungimą ar atmetimą bendruomenėje. Vertinant reikia išnagrinėti, kaip šeima suvokia vaiko globą ir apsaugą, tėvystės įgūdžius ir būtinių ar su lytimi susijusio smurto apraiškas. Vertinant taip pat reikia išsiaiškinti, kiek šeima gali naudotis ir naudojasi socialinės paramos tinklais ir paslaugos šeimai tarnybomis.

Instituciniu ir struktūriniu lygmeniu vertinant pavojų, reikia išnagrinėti vietinių paslaugų teikėjų gebėjimą efektyviai teikti paramą vaikui ir šeimai per apsaugos paslaugas, reabilitaciją ir tolesnės žalos prevenciją. Yra svarbi socialinė politinė dinamika, tokia kaip su lytimi susijusio smurto apraiškos ir kitoks diskriminavimas, didelė nelygybė ar dalies gyventojų grupių ar mažumų išstūmimas. Be to, reikia įvertinti smurto tolerancijos lygį, ypač žiūrint smurto prieš moteris ir vaikus.

Pavojaus vertinimai yra svaresni ir prasmingesni, kai jie apima įvairias sritis, įtraukia vaiką ir šeimą, valdžios institucijas ir pagrindinius specialistus tikslo ir kilmės šalyje. Pavojaus vertinimai pateikia labai konkrečias nuorodas kokios reikia paramos suformuoti atsparumą smurtui, stiprinti vaiko ir šeimos apsauginius resursus ir gebėjimus bei socialinį kontekstą.

Dingę vaikai: Vaikai paliekantys globos ir priėmimo vietas, neinformuojant administracijos

Paskirties šalyse daug vaikų palieka globos įstaigas, neinformuodami administracijos apie savo buvimo vietą. Kai vaikas dingsta, jam kyla didelis pavojus patekti į kenksmingas ir skurdžias gyvenimo sąlygas, patirti išnaudojimą ir prievartą.

Dalis „dingstančių“ vaikų keliauja į kitas Europos šalis ar už jos ribų. Vaikai gali atsisakyti pateikti prieglobsčio prašymą, dalis vaikų nelaukia sprendimo dėl jų prašymo ir palieka priėmimo centrus, o kiti palieka, kai jų prašymai atmetami. Dalis jų gali tęsti savo keliones su tikslu pasiekti savo galutinį tikslą, susijungti su šeimos nariais ar kitais kontaktais užsienyje. Kiti gali būti parduoti ir juda prekiautojų žmonėmis ar išnaudotojų nustatytais maršrutais. Nustatant tokių vaikų buvimo vietą ir užtikrinant jų saugumą, reikia efektyvios reakcijos šalyje ir tarpvalstybinio bendradarbiavimo.

Patirtis rodo, kad globos personalas, globėjai ir paslaugų teikėjai gali sukliudyti vaikams dingti, jei jiems pavyksta užmegzti pasitikėjimu grindžiamus ryšius ir bendrauti su vaiku, kai jie padeda vaiko socialinei integracijai į atvykimo šalies bendruomenę. Socialiniai kontaktai ir paramos tinklai gali padėti sukliudyti vaikams dingti. Kai vaikai turi mobiliuosius telefonus ir elektroninio pašto paskyras ir dalinasi savo kontaktiniais duomenimis su globos personalu ar pasitikėjimą turinčių asmeniu, kontakto palaikymas gali būti būdas susigrąžinti vaikus į tarnybas, kurias jie paliko. Ieškant dingusių vaikų, itin svarbus yra anksčiau atliktas tapatybės nustatymas ir registravimas, įskaitant fotografijas. Dingusių asmenų nacionaliniai sąrašai gali vesti prie įvairių institucijų bendradarbiavimo ir dingusių vaikų suradimo, idealiu atveju jis turi siekti per valstybės sienas. Pagrindinis saugiklis, neleidžiantis vaikams dingti, yra visuose jų

priėmimo, grąžinimo ir globos etapuose ir nustatant geriausius interesus prasmingai išklausyti ir atsižvelgti į jų nuomones, poreikius ir siekius.³⁵

Kai dingsta nelydimas vaikas, policija privalo tirti bylą taip pat kaip dingus vaikiui, šalies piliečiui. To reikalaujama pagal valstybės prievoles užtikrinti bet kurio vaiko, esančio jos jurisdikcijoje, saugumą ir gerovę kaip tai nustatyta JT Vaiko teisių konvencijoje, konkrečiai, jos nediskriminavimo principu 2 straipsnyje. Vaiko globėjas, socialinių tarnybų ir globos personalas, o jei yra, vaiko advokatas, turi būti informuojami apie tyrimų eigą. Vaikui dingus paskirta globa nenutrūksta.

Jurisdikcijos nustatymas svetimšaliui vaikui

JT Vaiko teisių konvencija įtvirtina universalius standartus, kurie taikomi kiekvienam valstybės jurisdikcijoje esančiam vaikui (2 straipsnis). Buvimas valstybės teritorijoje, taigi valstybės jurisdikcijoje, suteikia svetimšaliui vaikui gauti globą ir paramą, jei jos reikia, ir tada, kai reikia. Neatidėliotinos globos ir paramos paslaugų teikimas vis tik nereiškia automatiškai taikomos atvykimo šalies jurisdikcijos vaikui.

Civilinės teisės pobūdžio sprendimai, kaip antai dėl ilgesnės globos nustatymo vaikui, kontaktai su šeimos nariais, išlaikymas ir tėvų atsakomybė gali patekti į kitos valstybės jurisdikciją. Vertinant vaiko atvejį ir situaciją, valstybės institucijoms tenka atsakomybė išsiaiškinti, į kurios šalies jurisdikciją patenka vaikas, jei reikia ir tinka, perkelti ar nustatyti tikslo šalies jurisdikciją.

Tikslo šalies valdžios institucijos turi žinoti ar kitoje šalyje vyksta kokios nors formalios procedūros:

- Ten vaikas gali dalyvauti teisme nagrinėjamoje byloje;
- Kitos šalies socialinės tarnybos gali stebėti vaiką ar jos arba jo šeimą;
- Vaiko situaciją gali tirti kitos šalies teisėsaugos institucijos, įskaitant įtarimus prekyba vaikais;
- Vaikas gali būti pateikęs prieglobsčio prašymą kitoje šalyje;
- Užsienyje vaikas gali būti registruotas kaip „dingęs vaikas“.

Jurisdikcijos nustatymas ir perkėlimas: Taisyklės ir tvarka pagal Briuselio II bis reglamentą ir Hagos konvencijas³⁶

Jurisdikcijos nustatymas yra būtina sąlyga tarptautinę bylą nagrinėjant teisme. Pagal [Briuselio II bis Reglamento](#) 15 straipsnį, teismas ES šalyje narėje gali nagrinėti jurisdikcijos perkėlimo galimybę, kai

- vaiko geriausius interesus atitinka sprendimas, kad valstybė narė taptų vaiko nuolatine gyvenamąja vieta;
- vaikas anksčiau turėjo jos arba jo nuolatinę gyvenamąją vietą valstybėje narėje;

³⁵ Europos migracijos tinklas, *Politika, praktika ir duomenys apie nelydimus nepilnamečius ES valstybėse narėse ir Norvegijoje*, [Apibendrinta ataskaita](#): 2015, pp. 28-32.

³⁶ Čia dėmesys kreipiamas tik I ROTECT ekspertų susitikimą, Stockholm, January 2014 ir PROTECT II ekspertų susitikimą, Ryga, May 2014.

- tai yra vaiko pilietybės šalis;
- tai nuolatinė gyvenamoji vieta asmeniui, kuriam tenka tėvystės atsakomybė;
- tai šalis, kurioje yra vaiko nuosavybė, tai yra vaiko pilietybės šalis;

Kai byla perduodama teismui, o teismas nustato, kad sprendimo priėmimas neįeina į jo jurisdikciją, taikomas Briuselio II bis reglamento 17 straipsnis. Straipsnyje nustatyta, kad teismas deklaruoja, jog tai ne jo jurisdikcija, ir informuoja vaiko nuolatinės gyvenamosios vietos šalies valdžios institucijas. Toks pranešimas paprastai siunčiamas centrinei valdžios institucijai pagal Briuselio II bis reglamentą.

Pagal [1996 Hagos konvencijos](#) 8 straipsnį, prisijungusios šalies centrinė valdžios institucija gali svarstyti jurisdikcijos perkėlimą, jei yra nuomonė, kad kitos prisijungusios šalies valdžios institucija turės geresnes galimybes įvertinti vaiko geriausius interesus. Potencialiai tai gali būti atvejais, kai šalis nėra vaiko pilietybės ar kur yra vaiko nuosavybė ar kurioje vaikas turi pagrindinius ryšius.

Jurisdikcijos išsiaiškinimas yra svarbus bylos vertinimo ir sprendimų priėmimo procese. Kol svetimšaliui vaikui taikoma jurisdikcija nėra aiškiai nustatyta, vaikui kyla pavojus likti nežinioje ir jis gali naudotis tik laikinomis paslaugų ir apsaugos priemonėmis iki vaiko statusas bus galutinai sureguliuotas arba vaikas grįš į savo jurisdikcijos šalį.

Tarpvalstybinis bendradarbiavimas, įgyvendinant ilgalaikį sprendimą

Ilgalaikiai sprendimai

Ilgalaikis sprendimas yra formuojamas pagal geriausių interesų vertinimą, todėl tai visada yra individualus sprendimas. Jis turi būti parinktas kiekvienam nelydimam ar atskirtam vaikui, įskaitant pabėgėlius, prieglobsčio prašytojus ir vaikus, tapusius prekybos žmonėmis aukomis. Ilgalaikiu sprendimu siekiama ilgesnio laikotarpio tikslų, užtikrinant vaiko saugumą, gerovę ir raidą. Juo pasiekiami šeimos susijungimo ar alternatyvios globos skyrimo pagal geriausius vaiko interesus.³⁷

Ilgalaikio sprendimo formavimas ir įgyvendinimas įtraukia įvairias tarnybas ir vaiko globėją, vaikas lieka proceso centrine figūra, todėl reikia išklausti ir apsvaistyti jos arba jo nuomones.³⁸

Ilgalaikis sprendimas

Ilgalaikis sprendimas nelydimam ar atskirtam vaikui suvokiamas kaip tvarus sprendimas, užtikrinantis, kad nelydimas ar atskirtas vaikas galėtų suaugti aplinkoje, kuri tenkina jo poreikius ir užtikrina jos ar jo teises, nustatytas JT Vaiko teisių konvencijoje ir nesukelia vaikui persekiojimo ar rimtos žalos pavojaus. Kadangi ilgalaikis sprendimas turės fundamentalių ilgalaikių pasekmių

³⁷ Vaiko teisių komitetas, Bendrasis komentaras Nr. 6 (2005), par. 20, 86., par. 79. Jungtinių Tautų Vaikų fondas, *Nurodymai kaip apsaugoti vaikus prekybos žmonėmis aukas*, September 2006, p. 3. Jungtinių Tautų vyriausiasis pabėgėlių komisaras, UNHCR Gairės kaip nustatyti vaiko geriausius interesus, 2008, p. 30.

³⁸ Atskirti vaikai Europos programoje, [Geros praktikos deklaracija](#), 4 peržiūrėta laida, Gelbėkite vaikus, UNHCR, UNICEF, 2009, p. 15, 33.

nelydimam ar atskirtam vaikui, jis turi būti priimamas pagal nustatytus geriausius interesus. Ilgalaikis sprendimas galiausiai leidžia vaikui įgyti, susigrąžinti visą valstybės apsaugą.³⁹

Terminas ilgalaikis sprendimas gali apimti tris galimus variantus:

- Gražinimą ir reintegraciją kilmės šalyje;
- Tarptautinės apsaugos ar kitokios teisės legaliai gyventi statuso suteikimą, leidžiant vaikui integruotis atvykimo šalyje;
- Perkėlimą į trečiąją šalį.⁴⁰

Kai vertinant geriausius interesus padaroma išvada, kad vaikas neturi jokių pagrindų tarptautinei apsaugai, o variantas perkelti į trečiąją šalį yra netinkamas, turi būti nagrinėjamas vaiko gražinimas į kilmės šalį. Nagrinėjant reikia rinkti atnaujintą informaciją apie tokius dalykus:

- Saugumo ir apsaugos situaciją gražinimo vietoje;
- Kokios sąlygos laukia vaiko grįžus, įskaitant socialines ekonomines sąlygas;
- Kokios yra globos galimybės ir jų tinkamumas vaikui pagal jos ar jo individualius poreikius;
- Vaiko auginimo, globos ir raidos tęstinumą;
- Vaiko ir globėjo (ų) nuomonę apie grįžimą;
- Vaiko integracijos lygį tikslo šalyje;
- Kiek ilgai vaikas nebuvo kilmės šalyje ir kokia vaiko ryšių ir kontaktų gimtinėje kokybė;
- Vaiko teisę išlaikyti savo tapatybę, įskaitant tautybę, vardą ir šeimos ryšius;
- Vaiko etninę, religinę, kultūrinę ir kalbinę istoriją.⁴¹

Jei vertinant padaroma išvada, kad vis tik gražinimas atitinka vaiko geriausius interesus, paskiriamas gražinimas ir pasirengimas grąžinti, o jei yra abejonių, kad gražinimas atitinka geriausius vaiko interesus ar vertinimo išvados neduoda patenkinamų rezultatų, reikia vėl persvarstyti gražinimo variantą.

Gyvenimo projektai

2007 metais Europos Tarybos ministrų komitetas priėmė [gyvenimo projektų rekomendacija](#) nelydimiems vaikams. Rekomendacija siekiama skatinti identifikuoti „...tęstinius sprendimus mažamečiams nelydimiems migrantams, kurie padėtų jiems susikurti savo gyvenimo projektus, užtikrinančius jiems geresnę ateitį“.

„Gyvenimo projektas“ yra individualus globos planavimo ir bylos tvarkymo įrankis. Jis padeda nelydimiems vaikams ir kompetentingoms valstybės institucijoms skaidriai ir pagarbiai

³⁹ Jungtinių Tautų vyriausiasis pabėgėlių komisaras, Jungtinių Tautų vaikų fondas *Saujiai ir sveikiai, Ką gali padaryti valstybės užtikrinant nelydimų ir atskirtų vaikų Europoje geriausių interesų gerbimą*, 2014, p. 22.

⁴⁰ Europos Komisija, *Veiksmų planas nelydimiems nepilnamečiams (2010-2014)*, COM(2010)213 final, Brussels, 6 May 2010, p. 12. Vaiko teisių komitetas, Bendrasis komentaras Nr..6 (2005), par. 79-94.

⁴¹ Vaiko teisių komitetas, Bendrasis komentaras Nr..6 (2005), par. 84.

bendradarbiauti. Tikslas yra bendromis jėgomis pasitikti iššūkius, kuriuos kelia vaiko migracija, ir planuoti bei įgyvendinti tvarų sprendimą dėl vaiko.⁴²

Gyvenimo projekto planavimas turėtų būti pradėtas kiek įmanoma anksčiau ir turi vykti lygiagrečiai su geriausių interesų nustatymo procesu. Gyvenimo projekto planavimas padeda rasti ir įgyvendinti ilgalaikį sprendimą, nesikišant į sprendimą, kur turi būti įgyvendinamas ilgalaikis sprendimas. Gyvenimo projekte nereiškiami jokie lūkesčiai dėl vaiko pasilikimo tikslo šalyje, grąžinimo ar perkėlimo. Atsakomybė kurti gyvenimo projektus pirmiausia tenka atvykimo šalies institucijoms, o jų įgyvendinimas taip pat gali įtraukti kilmės šalis ir kitas valstybes. Gyvenimo projektai padeda vaikams ir jaunimui pereiti į suaugusių gyvenimą ir savarankišką gyvenimą. Tarptautinio bendradarbiavimo stiprinimas tarp atitinkamų institucijų yra svarbiausias aspektas, kuriant ir įgyvendinant gyvenimo projektus.⁴³

Vietinis integravimas

Paskesnė globa ir parama jaunimui

Vaikai ne visada suvokia, kaip jų situacija ir teisės keičiasi, sulaukus 18 metų. Jie gali netekti globėjo ar atstovo paramos ir teisės gyventi specialiuose namuose ar globėjo šeimoje. Jie praranda vaikui būdingas socialines, ekonomines ir lavinimosi teises, jie gali būti sulaikyti, jei jų migracijos statusas nebus sureguliuotas ar kai jiems buvo nurodyta išvykti iš šalies.

Turint omenyje sunkią patirtį, kurią nelydimiems vaikams galėjo tekti išgyventi, jų poreikis gauti paramą nenutrūksta staiga, sulaukus 18 metų. Globos sutvarkymas ir paslaugos tokiems vaikams ir jaunimui turi apimti priemones iškart padėti, kai jie pereina į suaugusių savarankišką gyvenimą. Pamąstymai apie paskesnę globą yra labai svarbūs, parenkant ir įgyvendinant ilgalaikį sprendimą. Ypač paaugliams, nes sprendimas gali būti tvarus, kai užtikrinamas jų perėjimas prie savarankiško gyvenimo.

Dalis šalių sukaupė gerą patyrimą leisdami jauniems žmonėms pasilikti priėmimo namuose ilgesnį laiką nuo vaikystės iki bus surastas tinkamas apgyvendinimo variantas. Paskesnės globos parama teikiama jauniems suaugusiesiems, kurie jau nėra globotiniai, iki jiems sueis 21 metai ar 25 metai dalyje Europos šalių, įskaitant nelydimus prieglobsčio prašančius vaikus, kai jiems sueina 18 metų. Gyvenimo projektai ir paskesnės rūpybos planai yra itin naudingi kiek galima anksčiau rengiant vaikus perėjimui į suaugusių gyvenimą ir savarankišką gyvenimą.⁴⁴ Paskesnės rūpybos paslaugos, kurios prieinamos šalies vaikams, netekusiems tėvų globos, gali nukreipti bylų tyrėjus ir pareigūnus kaip planuoti rūpybą vaikui tampant suaugusiu.

⁴² Europos Taryba, Ministrų komitetas, Ministrų CM/Rec(2007)9 rekomendacija valstybėms narėms dėl gyvenimo projektų nelydimiems nepilnamečiams migrantams, 2007, Priedas, par. 1-2.

⁴³ Europos Taryba, Ministrų komitetas, Ministrų CM/Rec(2007)9 rekomendacija valstybėms narėms dėl gyvenimo projektų nelydimiems nepilnamečiams migrantams, 2007, Priedas, par. 7-8.

⁴⁴ Europos migracijos tinklas, [Politika, praktika ir duomenys apie nelydimus nepilnamečius ES valstybėse narėse ir Norvegijoje](#), Apibendrinta ataskaita, 2015, pp. 33-35.

Šeimos susijungimas atvykimo šalyje

Šeimos susijungimas yra svarbi tvaraus sprendimo dalis nelydimam vaikui, kai tai atitinka geriausius vaiko interesus (Vaiko teisių konvencijos 3 ir 9 straipsniai). Šeimos susijungimas gali vykti atvykimo šalyje ar kilmės šalyje arba trečiojoje šalyje.

Viena iš geriausių interesų nustatymo dalių yra ta, kad bylų tyrėjai ir pareigūnai turi vertinti šeimos susijungimą kaip geriausią vaiko interesą. Kai vertinant geriausius interesus prieinama išvados, kad vaikas bus gražintas į šeimą, šeimos susijungimą reikia rūpestingai parengti ir stebėti. Svarbu šiuo kontekstu užkirsti kelią ar mažinti emocinį stresą vaikui.⁴⁵

Kai tikslo šalies imigracijos institucijos vaikui suteikia tarptautinę apsaugą, šeimos susijungimas negali vykti vaiko kilmės šalyje. Tokiais atvejais vaikai turi teisę susijungti su šeima atvykimo šalyje ar trečiojoje šalyje.

Kai atmetamas vaiko prašymas suteikti tarptautinę apsaugą, vis tik reikia pagalvoti apie vaiko saugumą kilmės šalyje, dėl ko gali būti neįmanomas grįžimas atgal į šeimą. Tai gali būti atvejai, kai yra susirūpinimas aukštu smurto lygiu, kas kelia pavojų vaikui. Tokiais atvejais vaiko teisė į gyvybę, išlikimą ir saugumą nusveria vaiko interesą susijungti su šeima kilmės šalyje. Tuomet reikia iš naujo įvertinti galimybę šeimai susijungti atvykimo šalyje ar trečiojoje šalyje.⁴⁶

Bylų tyrėjai ir pareigūnai privalo informuoti nelydimus vaikus apie šeimos susijungimo galimybes ir procedūras. Svarbu, kad prašydamas leisti susijungti su šeima, vaikas turi gauti paramą.

Jei vertinimas atskleidžia, kad susijungimas su šeima gali reikšti pagrįstą pavojų vaikui, būtina pagalvoti apie alternatyvius globos variantus.⁴⁷ Paslaugų teikėjai privalo įvertinti, ar tai atitinka geriausius vaiko interesus palaikyti ryšius su šeima ir aktyvius kontaktus bei atitinkamai padėti jiems.⁴⁸

Speciali apsauga vaikams, nusikaltimo aukoms, įskaitant prekybos žmonėmis ir išnaudojimo aukas

Vaikai nusikaltimo aukos turi teisę į specialią apsaugą, įskaitant globos teises, teisinę pagalbą ir atstovavimą, saugumą ir apsaugą, padėti fiziškai ir psichiškai reabilituoti ir socialiai integruotis, sutvarkyti imigracijos statusą, jų teisę į kompensaciją, teises dalyvauti šalimi ar kaltintoju baudžiamuosiuose procesuose.⁴⁹ Tokios teisės taikomos visiems vaikams, kurie patyrė smurtą, išnaudojimą ir prievartą, įskaitant vaikus prekybos žmonėmis aukas,

⁴⁵ Jungtinių Tautų Vaikų fondas, Gairės kaip apsaugoti vaikus prekybos žmonėmis aukas, UNICEF Techninės pastabos, 2006, p. 29.

⁴⁶ CRC Bendrasis komentaras Nr. 6 (2005), par. 82.

⁴⁷ CRC Bendrasis komentaras Nr. 6 (2005), par. 82.

⁴⁸ CRC Bendrasis komentaras Nr. 6 (2005), par. 81-83. Švedijos Tarptautinės socialinės tarnybos fondas, [Atskirtų vaikų vadovėlis](#), Nuo identifikavimo iki ilgalaikio sprendimo radimo, Praktinis žinynas specialistams, 2015, p. 110.

⁴⁹ Jungtinių Tautų Vaikų fondas, Gairės kaip apsaugoti vaikus, prekybos žmonėmis aukas, UNICEF Techninės pastabos, 2006. Jungtinių Tautų Ekonomikos ir socialinis komitetas, Gairės dėl teisėtumo dalykų, susijusių su vaikais, nusikaltimo aukomis, Ekonomikos ir socialinio komiteto rezoliucija 2005/20, 22 July 2005.

prieglobsčio ieškančius vaikus, kurie patyrė nusikalstamus veiksmus, vaikus, kurie buvo išnaudojami prostitucijai ar vaikų darbui.⁵⁰

Svarbus saugiklis vaikams nusikaltimų aukoms yra „nebaudžiamo punktas“. Tai reiškia, kad vaikai nusikaltimų aukos, įskaitant prekyba žmonėmis, yra apsaugoti nuo sankcijų ar persekiojimo už veiksmus, kuriuos jie padarė ryšium su savo kaip aukų situacija. Nebaudžiamumo punktas yra lemiantis, apsaugant vaikus, kurie buvo išnaudojami neteisėtai ar nusikalstamai veiklai, ir vaikus, prekybos žmonėmis ar išnaudojimo aukas, kurie pateko į šalį su galiojančiais kelionės dokumentais. Bylų tyrėjai ir pareigūnai turi suvokti, kad vaikai, kurie pažeidžia įstatymus, faktiškai gali būti nusikaltimų aukos. Jie galėjo būti išnaudojami ar prievartaujami neteisėtoje ir nusikalstamoje veikloje ir galėjo būti prekybos žmonėmis aukos.

Persikėlimas ir perkėlimai

Persikėlimas ir integracija trečioje šalyje

Kai geriausių interesų nustatymo procese padaroma išvada, kad tikslo ar kilmės šalyje negalimas joks ilgalaikis sprendimas, būtina įvertinti galimą variantą perkelti į trečiąją šalį.

Perkėlimas gali būti tinkamas variantas, jei tai užtikrina šeimos susijungimą perkėlimo šalyje ir sutampa su vaiko geriausiais interesais. Perkėlimas taip pat gali būti alternatyva, apsaugant vaiką nuo atsisakymo grąžinti ar persekiojimo, ar kitokių rimtų žmogaus teisių pažeidimų tikslo šalyje. Toks gali būti atvejis, kai vaikas prekybos žmonėmis auka turi būti apsaugotas nuo represijų ar naujo prekiautojų žmonėmis verbavimo.

Prieš priimant sprendimą perkelti, geriausių interesų nustatymo procese reikia atidžiai išnagrinėti tokius dalykus su nuoroda į JT Vaiko teisių konvencijos straipsnius:

- Numatomą juridinių ar kitokių kliūčių trukmę vaiko grįžimui į jos ar jo kilmės šalį;
- Vaiko amžių, lytį, emocinę būseną, išsilavinimo ir šeimos istoriją;
- Vaiko teisę išlaikyti savo tapatybę, įskaitant tautybę, vardą (8 straipsnis);
- Pageidautiną vaiko auginimo ir globos tęstinumą, atsižvelgiant į vaiko etninę, religinę ir lingvistinę kilmę (20 straipsnis);
- Vaiko teisę išsaugoti jos ar jo šeimos ryšius (8 straipsnis) ir su tuo susijusias trumpalaikes, vidutinės trukmės ir ilgalaikes galimybes susijungti šeimai namie, priimančioje ar perkėlimo šalyje.⁵¹

Nagrinėjant perkėlimo variantą su tikslu sujungti šeimą, reikia vaiko ir šeimos narių trečiojoje šalyje sutikimas ir aiškiai išreikštas noras susijungti. Reikia susisiekti su perkėlimo šalies vaiko rūpybos ar socialinių paslaugų institucijomis, kad būtų atliktas atitinkamas vertinimas ir užtikrintas jų tęstinis dalyvavimas, teikiant paslaugas ir stebint po perkėlimo.

Kai perkėlimo variantas nagrinėjamas dėl kitų motyvų, o ne šeimos susijungimo, vertinimuose reikia išnagrinėti ar perkėlimas gali kelti kokių nors kliūčių atsekti šeimą, šeimai susijungti ar išlaikyti šeimos ryšius ir kontaktus. Čia svarbu atsižvelgti į atstumą nuo perkėlimo vietos iki vaiko šeimos ir esamą susisiekimo infrastruktūrą.

⁵⁰ Jungtinių Tautų vaikų fondas, Vaiko teisių konvencijos taikymo vadovėlis, Peržiūrėta laida, Rachel Hodgkin and Peter Newell, 2002, p. 580.

⁵¹ CRC Bendrasis komentaras Nr. 6 (2005), par. 93.

Svarbi prielaida perkėlimui tokiais atvejais yra tai, kad neatmetama šeimos susijungimo ateityje galimybė, su sąlyga, kad šeimos susijungimas yra laikomas sutampančiu su geriausiais vaiko interesais. Greta vaiko nuomonės išklauso, nagrinėjant perkėlimo procesą reikia informuoti ir išklausti vaiko tėvus, išskyrus atvejus, kai tai kelia kokį nors pavojų vaikui.⁵²

Perkėlimai pagal Dublino III Tarybos reglamentą

Dublino III Tarybos Reglamentas yra ES valstybių narių, Islandijos, Lichtenšteino, Norvegijos ir Šveicarijos susitarimas, kuriuo reglamentuojama, kokiai šaliai tenka atsakomybė nagrinėti asmens prašymą suteikti prieglobstį.⁵³ Jis sudaro galimybę perkelti asmenis į atsakingą valstybę.

Reglamentas grindžiamas prielaida, kad Europos prieglobsčio sistema yra suformuota ir veikia. Su tokia išlyga vaikai ir suaugusieji gali būti perkelti į kitą prisijungusią šalį nesuvaržant asmens teisės į tarptautinę apsaugą su taikomais priėmimo standartais ir rūpyba. Dublino III reglamentas buvo sukurtas ankstesnio reglamento ir kelių Europos žmogaus teisių teismo ir Europos teisingumo teismo sprendimus dėl prieglobsčio prašytojų perkėlimo.⁵⁴

Dublino III Tarybos reglamentas numato, kad geriausi vaiko interesai turi būti pirminis nagrinėjimo dalykas valstybėse narėse taikant reglamentą laikantis Vaiko teisių konvencijos ir Pagrindinių teisių Europos Sąjungoje chartiją. Reglamentu iš valstybių narių reikalaujama, kad geriausi vaiko interesai turi būti nustatomi:

- Tinkamai atsižvelgiant į vaiko gerovę, socialinę raidą, saugumą ir apsaugą bei kilmę;
- Atsižvelgiant į vaiko nuomonę priklausomai nuo jos ar jo amžiaus ir brandos;
- Sukuriant specifines procedūrinės garantijas nelydimiems vaikams, tinkamai atsižvelgiant konkrečiai į jų pažeidžiamumą;
- Glaudžiai bendradarbiaujant tarp valstybių narių darant išvadas dėl geriausių interesų vertinimo pagal reglamentą.⁵⁵

Prieš priimant sprendimą dėl perkėlimo, turi būti surinkti duomenys apie prašytojo esamus šeimos narius, giminaičius ir kitokius šeimos ryšius kitos valstybės narės teritorijoje. Perkėlimas yra priimtinas tik su sąlyga, kad dar nebuvo priimtas pirmos instancijos sprendimas dėl prašymo.⁵⁶

Valstybės narės prievolė nagrinėti vaiko prašymą suteikti prieglobstį yra nustatyta taip:

- Kai prašytojas yra nelydimas vaikas iki 18 metų amžiaus, atsakinga valstybė narė privalo būti ta, kurioje teisėtai gyvena vaiko šeimos narys arba brolis (sesuo), su

⁵² Jungtinių Tautų vyriausiasis pabėgėlių komisaras, [UNHCR Gairės kaip formaliai nustatyti vaiko geriausius interesus](#), 2006, pp. 34-35. Atskirti vaikai Europos programoje, [Geros praktikos deklaracija](#), 4 peržiūrėta laida, Saugokite vaikus, UNHCR, UNICEF, 2009, Chapter D.13.

⁵³ Žr.: Europos Komisija, [Komisijos diegimo reglamentas \(EU\) No 118/2014](#) of 30 January 2014.

⁵⁴ Automatinio perkėlimo praktika pagal ankstesnį Dublino II Tarybos reglamentą buvo kritikuojamas dėl kylančių pavojų prieglobsčio prašytojams, kai jie perkeltami į šalis, kurios teikia žemesnio standarto priėmimo sąlygas, tai ypač pasakytina apie Graikijos atvejį, ir pernelyg didelės naštos šalims, per kurias į Europos Sąjungą patenka dauguma prieglobsčio prašytojų, konkrečiai Graikijai, Italijai ir Ispanijai. Europos parlamento biblioteka, [Prieglobsčio prašytojų perkėlimas ir fundamentalios teisės](#) Library Briefing, 30 November 2012.

⁵⁵ Dublino III Tarybos reglamentas, 2013, par. (13), straipsnis 6.

⁵⁶ Dublino III Tarybos reglamentas 2013, straipsnis 7.

sąlyga, kad geriausias vaiko interesus atitinka jos arba jo prašymo nagrinėjimas toje valstybėje.

- Tais atvejais, kai nelydimo vaiko giminaičiai teisėtai gyvena kitoje valstybėje narėje, reikia atlikti individualų vertinimą, nustatant ar giminaitis gali prisiimti vaiko globą. Jei vertinimo rezultatai teigiami, vaikas turi būti sujungtas su giminaičiu, jei tai atitinka jos ar jo geriausias interesus, o ta valstybė narė tampa atsakinga.
- Tais atvejais, kai šeimos nariai ir giminaičiai aptinkami keliose valstybėse narėse, sprendimas, kuri valstybė narė yra atsakinga, priimamas pagal geriausias vaiko interesus. Tais atvejais, kai šeimos narių ar giminaičių negalima identifikuoti, bus atsakinga ta valstybė narė, kurios nelydimas vaikas pateikė prieglobsčio prašymą, jei tai atitinka vaiko geriausias interesus.⁵⁷

Procesas nustatyti, kuri valstybė narė yra atsakinga, turi prasidėti iškart, kai pateikiamas prieglobsčio prašymas.⁵⁸ Kai valstybė narė gauna prašymą pasirūpinti prašytoju, sprendimas turi būti priimtas per du mėnesius. Itin sudėtingais atvejais šis terminas gali būti pratęstas dar vienu mėnesiu.⁵⁹

Prašydamos kitos valstybės prisiimti rūpinimąsi ar atgal priimti asmenį, valstybės narės turi pateikti informaciją apie prašytoją, įskaitant informaciją apie neatidėliotinus prašytojo poreikius ir šeimos, giminaičių kontaktinius duomenis ar kitokius šeimos ryšius valstybėje narėje į kurią yra perkeliamas asmuo. Čia reikia pateikti informaciją apie vaiko išsilavinimą ir amžiaus vertinimą. Perduodant tokią informaciją, reikalingas rašytinis prašytojo sutikimas. Prašytojas turi teisę būti informuotas apie duomenų, susijusių su jos ar jo byla, apdorojimą ir turi teisę taisyti ar ištrinti tokius duomenis, kurie nėra išsamūs arba yra neteisingi.⁶⁰ Nelydimiems vaikams bylų tyrėjai ir pareigūnai privalo užtikrinti, kad vaikas gautų paramą dėl tokių dalykų.

Valstybės narės, taikydamos šias nuostatas, kaip nustatyti atsakingą valstybę, gali nuspręsti laikytis tam tikro diskretiškumo lygio ir gali prisiimti atsakomybę ištirti prieglobsčio prašymą. Atsakinga valstybė narė taip pat gali bet kada iki priimant pirmosios instancijos sprendimą dėl prieglobsčio paprašyti kitos valstybės narės imtis atsakomybės už prašytoją su tikslu sujungti šeimos narius. To gali būti prašoma humanitariniais, šeimos ar kultūriniais sumetimais. Susijęs asmuo turi duoti rašytinį sutikimą tokiais procedūrai.⁶¹

Dublino III Tarybos reglamentas suteikia prašytojui efektyvią priemonę prieš sprendimus, priimtus pagal reglamentą, tai apeliacija ar peržiūrėjimas teisme ar tribunole, įskaitant teisę į teisinę paramą ir vertimą. Sprendimo apskundimo ar peržiūrėjimo atveju perkėlimas yra automatiškai stabdomas, o prašytojas turi teisę likti valstybėje narėje, kurioje nagrinėjama apeliacija ar peržiūrimas sprendimas.⁶² Valstybės narės atsakomybė nutrūksta, kai yra duomenų, liudijančių, kad asmuo išvyko iš šalies bent trims mėnesiams. Po tokio laikotarpio asmuo turi pateikti naują prašymą suteikti prieglobstį.⁶³

⁵⁷ Dublino III Tarybos reglamentas 2013, straipsnis 8.

⁵⁸ Dublino III Tarybos reglamentas 2013, straipsnis 20.

⁵⁹ Dublino III Tarybos reglamentas 2013, straipsnis 22.

⁶⁰ Dublino III Tarybos reglamentas 2013, straipsniai 31, 35.

⁶¹ Dublino III Tarybos reglamentas 2013, straipsnis 31.

⁶² Dublino III Tarybos reglamentas 2013, straipsnis 27.

⁶³ Dublino III Tarybos reglamentas 2013, straipsnis 19.

Gražinimas

Kai atliekant geriausių interesų nustatymą padaroma išvada, kad gražinimas atitinka vaiko geriausius interesus, imama ruošti gražinimui. Prieš duodant įsakymą gražinti, atvykimo šalies valdžios institucijos turi užtikrinti, kad vaikas bus priimtas saugiai, jis bus prižiūrimas po gražinimo į tą šalį. Dalį atliktų geriausių vaiko interesų vertinimų gali tekti pakartoti, siekiant užtikrinti, kad faktai vis dar aktualūs. Kai anksčiau nebuvo atliktas joks vertinimas, informuojant apie geriausių interesų nustatymą, tai gali būti priežastis vaikui apskųsti sprendimą dėl jos ar jo geriausių interesų.⁶⁴

Europos ir tarptautinės privatinės teisės taikymas, gražinat keliaujančius vaikus

Briuselio II bis reglamentas⁶⁵ reglamentuoja tėvų atsakomybę tarpvalstybiniais atvejais. Jis nukreipia bylų tyrėjus ir pareigūnus, kurie nagrinėja kokių apsaugos priemonių reikia imtis per sienas siekiančiais atvejais, susijusiais su vaikais ES piliečiais. Reglamente numatoma, kad reikia susisiekti su vaiko gimtąja šalimi. Valdžios institucijos gimtojoje šalyje privalo teikti informaciją apie vaiko situaciją, tėvus ir bet kokius oficialius sprendimus ar veiksmus, susijusius su tėvų atsakomybe ar kitus susijusius dalykus. Kadangi reglamentas pirmiausia taikomas civilinės teisės dalykams, susijusiems su tėvystės atėmimu ir tėvų atsakomybe, jis taip pat taikomas ES migrantų vaikų apsaugai ir gražinimui, įskaitant beglobius vaikus ar įtrauktus į gatvės veiklą, kuriems kyla išnaudojimo ar prekybos žmonėmis pavojus.

Briuselio II bis reglamentas atspindi dalį nuostatų, kurios nustatytos Hagos privatinės tarptautinės teisės konferencijos, konkrečiai Hagos 1980 m. spalio 25 d. konvencijoje dėl Tarptautinių vaikų atėmimo civilinių aspektų. Be to, greta individualių ES valstybių narių, Europos Sąjunga taip pat yra Hagos privatinės tarptautinės teisės konferencijos narys ir prisijungė prie naujausių Hagos konvencijų.

Hagos konvencijos kaip taisyklė taikomos tarptautinėms civilinėms byloms, susijusioms su vaikais, ypač tarptautinio įvaikinimo reikaluose, tėvystės atėmimo ir tėvų atsakomybės bei vaiko perdavimą, kertant sienas. Pagal Hagos konvencijas nustatytos procedūros taip pat gali būti naudojamos apsaugoti migrantų vaikus ir gražinti vaikus į jų nuolatinę gyvenamąją vietą.⁶⁶

Kai vaikai gražinami tarptautinės šeimos teisės atvejais, gražinančios šalis centrinė valdžios institucija yra vedančioji tvarkant gražinimą. Centrinės valdžios institucijos, kiuri tvarko vaiko gražinimą, įgaliojimai paprastai baigiasi, kai vaikas atvyksta į nuolatinę gyvenamąją vietą. Po gražinimo yra svarbu užtikrinti paskesnes paslaugas. Jas gali teikti, pavyzdžiui, tarptautinės socialinės tarnybos. Tarptautinių socialinių tarnybų filialai šalyse gali teikti paramą, tvarkant

⁶⁴ Taip pat žr.: Europos Taryba apie pabėgėlius ir tremtinius, Gelbėjime vaikus, *Kontrolinis sąrašas gerai praktikai nagrinėjant vaikų gražinimą į trečią šalį: Planavimo įrankis valstybėms narėms*, [Nepilnamečių gražinimo geriausios praktikos lyginamasis tyrimas](#),

Europos Komisija — DG Home, HOME/2009/RFX/PR/1002, 2011.

⁶⁵ Europos Komisijos, Tarybos reglamentas (EC) No 2201/2003 of 27 November 2003 dėl jurisdikcijos ir teismų sprendimų vedybinėse bylose ir tėvų atsakomybės bylose pripažinimo ir vykdymo, naikinant reglamentą (EC) No 1347/2000, Official Journal L 338 , 23/12/2003, pp. 1-29.

⁶⁶ Cazenave, Pierre, *Migruojančių vaikų apsauga laisvo judėjimo teritorijoje, Transnacionalinis gražinimo procedūrų stebėjimas, įtraukiant Rumunijos ir Bulgarijos vaikus migrantus Graikijoje ir Prancūzijoje*, Terre des Hommes, December 2012, p. 42.

praktinius vaiko grąžinimo į nuolatinės gyvenamosios vietos šalį reikalus, socialinių vertinimų vertimą ir pasitelkiant ekspertų nuomonę prieš grąžinant ir vėliau.⁶⁷

Imigracijos sulaikymo alternatyvos

JT Vaiko teisių konvencija numato, kad „jokio vaiko laisvė negali būti neteisėtai ar savavališkai suvaržyta.“ „Vaiko areštas, sulaikymas ar įkalinimas turi atitikti teisę, tai galima naudoti tik kaip kraštutinę priemonę ir trumpiausiam įmanomam laikui“(37 (b) straipsnis). Tokios teisės taikomos taip pat nelydimų ar atskirtų vaikų atveju. „Nelydimi ar atskirti vaikai kaip taisyklė neturi būti sulaikomi. Sulaikymas negali būti pateisinamas vien tik dėl to, kad vaikas yra nelydimas ar atskirtas ar dėl migracijos ar gyvenamosios vietos statuso arba nesant jų“.⁶⁸ Vaiko laisvės suvaržymas dėl imigracijos reikalų yra žmogaus teisių pažeidimas.⁶⁹

Imigracinio sulaikymo sąlygos retai kada tinka vaikams, ypač kai sulaikymas jiems skiriamas ilgesniam laikui. Dėl imigracinio sulaikymo vaikams dažnai kyla sunkumų naudotis švietimo, tinkamomis medicinos paslaugomis, gauti tinkamą maistą ir apgyvendinimą, jiems gali būti apribotos laisvalaikio ir pramogų veiklos galimybės.⁷⁰ Sulaikymas sukelia labai kankinančius potyrius, ypač migrantams ir prieglobsčio prašytojams. Tai daro žalingą įtaką vaikų psichinei sveikatai, gerovei ir raidai. Sulaikymo potyriai gali sukelti ar apsunkinti anksčiau patirtas traumas.⁷¹

Atskirais atvejais migruojantys vaikai yra sulaikomi kartu su jų šeimomis tuo pretekstu, kad nebūtų atskirta šeima tais atvejais, kai tėvai sulaikomi dėl imigracijos dalykų. Kai vaiko geriausi interesai atitinka likimą kartu su tėvais, sulaikymo alternatyvos turi būti nagrinėjamos visai šeimai.⁷²

Alternatyvos sulaikymui apima registracijos ir pranešimų reikalavimai, dokumentų deponavimas, užstatas ar laidavimas, paskirta gyvenamoji vieta, paleidimas prižiūrint bylos tyrėjui, priežiūra bendruomenėje, elektroninis sekimas, prievolė būti namie ar namų areštas. Šalys, dirbančios su sulaikymo alternatyvomis, sukaupe teigiamą patyrimą ir nurodo, kad tokios alternatyvos yra veiksmingos. Prieglobsčio prašytojai paprastai laikosi jiems paskirtų reikalavimų kaip alternatyvos sulaikymui.⁷³ Priemonių tikslas yra kontroliuoti grąžinamus asmenis sulaikymą keičiant stebėjimu ir priežiūra gerbiant žmogaus teises, be to, tai valstybei atsieina daug pigiau.⁷⁴

⁶⁷ PROTECT IV ekspertų susitikimas, Ryga, 2014 gegužis, Christoph Braunschweig pranešimas, Šveicarijos Tarptautinių socialinių paslaugų fondas.

⁶⁸ Vaiko teisių komitetas, Bendrasis komentaras Nr.6 (2005), par. 61.

⁶⁹ Vaiko teisių komitetas, Vaikų teisės tarptautinės migracijos kontekste, Istorinis dokumentas Bendros diskusijos diena, 2012, p. 23.

⁷⁰ Europos pabėgėlių ir tremtinių taryba, Gelbėkite vaikus, *Nepilnamečių grąžinimo praktikos lyginamasis tyrimas, Baigiamoji ataskaita*, Europos Komisijos Generalinis direktoratas Namai, HOME/2009/RFX/PR/1002, 2011, pp. 14, 73-78.

⁷¹ Cleveland, Janet, Psichologinė trauma ir alternatyvus atvejis, Oksfordo universitetas, Pabėgėlių tyrimo centras, *Priverstinės migracijos apžvalga, Sulaikymo, ir deportavimo alternatyvos*, Issue 44, September 2013, pp. 7-8. Kotsioni, Joanna, Aurélie Ponthieu and Stella Egidi, Pavojus sveikatai imigrantų sulaikymo įstaigose, Oksfordo universitetas, Pabėgėlių tyrimo centras, *Priverstinės migracijos apžvalga, Sulaikymas, alternatyvos sulaikymui ir deportavimui*, Issue 44, September 2013, pp. 11-13.

⁷² Vaiko teisių komitetas, *The Rights of All Children in the Context of International Migration, Background Paper*, Day of General Discussion, (Vaikų teisės tarptautinės migracijos kontekste, Istorinis dokumentas Bendrųjų diskusijų diena)2012, pp. 23-24.

⁷³ Vaiko teisių komitetas, Vaikų teisės tarptautinės migracijos kontekste, Istorinis dokumentas Bendros diskusijos diena, 2012, p. 24. Edwards A., *Atgal prie ištakų, Teisė į laisvę ir saugumą asmeniui ir pabėgėlių sulaikymo alternatyvos, Prieglobsčio-prašytojai, asmenys be pilietybės ir kiti migrantais*, UNHCR Teisinė ir apsaugos politika Tyrimų serija, PPLA/2011/01.Rev.1, 2011. Tarptautinė sulaikymo koalicija, *Yra alternatyvų. Žinynas kaip užkirsti kelia nereikalingam migrantų sulaikymui*, 2011. Jungtinės Tautos, Specialaus žmogaus teisių pranešėjo ataskaita, François Crépeau, A/HRC/20/24, 2 April 2012, p. 6.

⁷⁴ Sampson, Robyn, Pamąstymai už tvoros, Oksfordo universitetas, Pabėgėlių tyrimų centras, *Priverstinės migracijos apžvalga, Sulaikymo, alternatyvos nuo sulaikymo iki deportavimo*, Issue 44, September 2013, pp. 42-43, p. 43.

Minimalūs standartai, kurių valstybės privalo laikytis, kai sulaikomas vaikas migrantas⁷⁵

- Migranto vaiko, lydimio ar nelydimio, laisvės suvaržymas gali būti laikinas, kiek įmanoma trumpesniai laikui.
- Su migraciją susijusio sulaikymo centrai turi būti atskirti nuo kalėjimų, jų sąlygos neturi būti tokios kaip kalėjimo.
- Centrai, kuriuose laikomi sulaikyti vaikai, turi turėti vaikų apsaugos pareigūnus specialiai parengtus vaikų globai ir apsaugai.
- Vaikai ir paaugliai turi būti atskirti nuo suaugusių, išskyrus kai tai atitinka jų geriausius interesus (VTK 37 (c) straipsnis). Centruose būtina užtikrinti galimybę palaikyti reguliarius kontaktus su šeimos nariais ir draugais.
- Centruose būtina užtikrinti reguliarius ir konfidencialius kontaktus su teisiniais ir konsuliniais atstovais.
- Net laikinai būnant sulaikymo centre, vaikams turi būti garantuota galimybė naudotis ekonominėmis ir socialinėmis teisėmis, kaip antai teise į mokslą, sveikatos apsaugą, poilsį, maistą, vandenį ir drabužius.
- Valstybės turi garantuoti, kad būtų nepriklausomi ir veiksmingi mechanizmai tikrinti ir sekti sąlygas sulaikymo įstaigose, įskaitant nepriklausomas organizacijas.

Pasirengimas gražinimui

Rengiantis gražinti, įskaitant visus reikiamus vertinimus ir saugiklius, labai svarbu užtikrinti, kad gražinimas būtų garbingas, saugus ir teisėtas, kad gražinimas paliktų gerą įspūdį susijusiam asmeniui ir su gera tęstinumo perspektyva.

Jei manoma, kad gražinimas atitinka geriausius vaiko interesus, rekomenduojama prieš gražinimą parengti individualų gražinimo ir reintegravimo planą kiekvienam vaikui su tikslu žingsnis po žingsnio planuoti kiekvieną pasirengimo gražinti etapą per apgyvendinimą, reintegraciją ir paskesnę stebėjimą, nustatyti vaiko poreikius ir tinkamas rūpybos paslaugas. Papildomai prie detalaus rūpybos plano vaikui po gražinimo, gražinimo ir reintegracijos plane reikia tinkamai įvertinti, kaip užtikrinti rūpybos priemonių ir paramos paslaugų vaikui tęstinumą iš tikslo šalies iki šalies, į kurią gražinama. Tai apima tokius nagrinėjamus aspektus:

- **Mokslo ir profesinio lavinimosi tęstinumas:** Vaikams gali tekti grįžti į savo kilmės šalį, nebaigus mokyklos ar profesinio mokymo. Iki išvykstant svarbu užtikrinti, kad vaikas gautų bet kokio išsilavinimo, kurį vaikas baigė tikslo šalyje, pažymėjimus. Svarbu vaikui sudaryti galimybę iki gražinant užbaigti mokslo metus ar specialų mokymą, jei tai neprieštarauja vaiko geriausiems interesams.
- **Sveikatos apsaugos ir gydymo tęstinumas:** Vaikai atvykimo šalyje gali naudotis reguliariomis sveikatos apsaugos paslaugomis ir gydymu. Prieš gražinant svarbu užtikrinti gydymo tęstinumą ar nustatytas gyvybiškas alternatyvas.
- **Rūpybos sprendimų tęstinumas:** Kai vaikas nėra gražinamas pas jos ar jo tėvus ar pirminius globėjus, būtina užtikrinti rūpybos poreikių tęstinumą.

⁷⁵ Vaiko teisių komitetas, *The Rights of All Children in the Context of International Migration, Background Paper*, Day of General Discussion, (Vaikų teisės tarptautinės migracijos kontekste, Istorinis dokumentas Bendrųjų diskusijų diena)2012, pp. 24-25.

Rengiantis grąžinti vaikams ir jaunimui būtina sudaryti galimybę mokymuisi, tinkančiam jo kilmės šaliai, nes tai leis jiems savarankiškai gyventi suaugusio gyvenimą ir gauti pajamas, nes tada grąžinimas gali būti tvarus ir paliekantis gerus įspūdžius. Čia priskiriami gyvenimo ir socialiniai įgūdžiai, akademinis ir profesinis mokymas, taip pat verslo gebėjimai ir sugebėjimai vesti derybas. Papildomai prie tikslo šalies kalbos mokymosi labai svarbu, kad grįžtantis jaunimas būtų raštingas šalies, į kurią grąžinamas, ir bendruomenės kalba (kalbomis).⁷⁶

Svarbus yra konsultavimas prieš grąžinimą. Grąžinimas gali būti reikšmingas kančių ir rūpesčių vaikui šaltinis, net tada, kai manoma, kad tai atitinka geriausius vaiko interesus. Galimybė naudotis informacija ir konsultavimas, įskaitant psichosocialinį konsultavimą prieš grąžinimą gali padėti vaikui įgauti pasitikėjimo ir jaustis saugiam bei valdyti savo grąžinimą ir galimybes.

Gabenimo etapas

Nelydimi vaikai, grąžinami po to, kai buvo priimtas neigiamas sprendimas dėl jų prašymo suteikti prieglobstį, ir dalyvauja programoje „savanoriškas grąžimas su parama“ paprastai kelionės metu yra lydimi iki grąžimo šalies. Palyda yra svarbi užtikrinant, kad vaikas nuvyktų saugiai ir atvykęs būtų sutiktas atsakingų valdžios institucijų ir globėjo ar rūpintojo. Todėl nelydimų vaikų palydėjimas turi būti bendra taisyklė visais grąžinimo atvejais, įskaitant Europos Sąjungos viduje ir grąžinant į šalis, kurios vertinamos kaip saugios kilmės šalys.⁷⁷

Reintegracijos po grąžinimo etapas

Pirmas paramos po grąžinimo programų tikslas yra apsaugoti jaunos grąžinamus asmenis, užtikrinti jų teisių apsaugą ir grąžinimą ilgam laikui. Svarbu, kad grąžinimas taptų teigiama, konstruktyvia ir sėkminga patirtimi.

Skatinant ilgalaikį grąžinimą svarbūs yra tokie pasvarstymai susiję su teise ir vaikais: atvykimo šalies valdžios institucijos ir jų įgyvendinantys partneriai bei atitinkami tinklai šalyje, į kurią grąžinama, turi bendradarbiauti, siekiant užtikrinti tolesnį kokybiškos globos, rūpybos ir paramos teikimą jauniems sugrįžėliams bei konsultavimo paslaugas grąžimo šalyje. Tarptautinis bendradarbiavimas taip pat svarbus, sekant ir vertinant grąžinimo programas, ypač dėl paramos reintegracijai, priemonių tinkamumo ir tęstinumo, kai reikiamas dėmesys skiriamas grąžinamųjų nuomonei ir užtikrinama periodinė globos patvarkymų bei paramos paslaugų peržiūra ir derinimas, jei to prireikia.⁷⁸

Stebėjimas ir vertinimas

Stebėjimas po grąžinimo svarbus, apsaugant grąžinamuosius ir jų teises. Stebint reikia žiūrėti:

- Sąveikos tarp pareigūnų ir paslaugų teikėjų bei grąžinamųjų kokybės kilmės ir tikslo šalyse;

⁷⁶ Gladwell, Catherine and Hannah Elwyn, *Sulaužytos ateitys: Jauni afganai prieglobsčio prašytojai JK ir savo kilmės šalyje*, Jungtinių Tautų vyriausiasis pabėgėlių komisaras, Politikos raida ir vertinimas paslaugos, nauji dalykai tiriant pabėgėlius, Tyrimų dokumentas No. 244, August 2012, p. 48.

⁷⁷ Europos migracijos tinklas, *Programos ir strategijos ES valstybėse narėse skatinant grąžinimą su palyda iki reintegracijos trečioje šalyje*, March 2011, p. 67.

⁷⁸ Europos migracijos tinklas, *Programos ir strategijos ES valstybėse narėse skatinant grąžinimą su palyda iki reintegracijos trečioje šalyje*, March 2011, p. 77.

- Pasirengimo ir gaunamos informacijos ir konsultacijų vaikams iki grąžinimo kokybės;
- Sąlygų laukimo ir sulaikymo vietose, jei to reikia;
- Grąžinamųjų bylų ir jose esančių dokumentų skaidrumo ir kokybės;
- Globos, apsaugos, sveikatos apsaugos ir švietimo paslaugų tęstinumo, taip pat globos, jei tai taikytina;
- Vaiko globos kokybės ir vaiko santykių su tėvais ar kitais globėjais;
- Grąžinamųjų socialinės ir ekonominės situacijos, kokią paramą jie gali gauti, pereinant į suaugusių savarankišką gyvenimą ir vaiko integracijos į bendruomenę po grąžinimo;
- Galimybės grąžinamiems vaikams naudotis pranešimų ir apskundimo mechanizmais, kurie padeda jiems reikalauti teisių po grąžinimo.⁷⁹

Stebėjimą reikia vykdyti periodiškai per ilgesnį laiką, įtraukiant į stebėjimą patį grąžintą vaiką, įskaitant jo asmeninius vertinimus. Būtina įvertinti grąžinimo pasekmes vaiko teisėms ir pagrindiniams kokybiškos vaikų globos principams, globos tęstinumą, saugumą ir vaiko teisę į gyvybę, išlikimą ir raidą. Nacionalinės vaiko apsaugos sistemos ir informacijos perdavimo mechanizmai atlieka svarbų vaidmenį, užtikrinant stebėjimą ir tai, kad į stebėjimo rezultatus atsižvelgiama, darant reikiamus globos patvarkymų pakeitimus bei kitus dalykus, susijusius su grąžintu vaiku, jei tai taikytina.⁸⁰

⁷⁹ Podeszfa, Leana and Friederike Vetter, Stebėjimas po deportavimo: Kodėl, kaip ir kas?, Oksfordo universitetas, Pabėgėlių tyrimų centras, *Priverstinės migracijos apžvalga Sulaikymas, alternatyvos sulaikymui ir deportavimui*, Issue 44, September 2013, pp. 68-69, p. 68. Žr.: Europos Komisija DG Teisingumas, laisvė ir saugumas, [‘Geriausios praktikos priverstinio grąžinimo srityje lyginamasis tyrimas Stebėjimas’](#), November 2011. Taip pat žr.: Pabėgėlių komitetas, [‘Tarp akmenų ir kietos vietos: kokios dilemos kyla tems, kurių prieglobsčio prašymas atmestas’](#), December 2012.

⁸⁰ Podeszfa, Leana and Friederike Vetter, Stebėjimas po deportavimo: Kodėl, kaip ir kas?, Oksfordo universitetas, Pabėgėlių tyrimų centras, *Priverstinės migracijos apžvalga Sulaikymas, alternatyvos sulaikymui ir deportavimui*, Issue 44, September 2013, pp. 68-69, p. 68. Žr.: Europos Komisija DG Teisingumas, laisvė ir saugumas, [‘Geriausios praktikos priverstinio grąžinimo srityje lyginamasis tyrimas Stebėjimas’](#), November 2011. Taip pat žr.: Pabėgėlių komitetas, [‘Tarp akmenų ir kietos vietos: kokios dilemos kyla tems, kurių prieglobsčio prašymas atmestas’](#), December 2012.

Tarpvalstybinė vaiko teisių apsauga:

Praktinis žinynas bylų tyrėjams ir pareigūnams

Šiame praktiniame žinyne pristatoma priemonių saugoti žmogaus teises ir geriausias vaikų interesus, kertant sienas, apžvalga. Tai lengvai prieinama priemonė bylų tyrėjams ir pareigūnams, pavyzdžiui, socialiniams darbuotojams, imigracijos pareigūnams ir teisėsaugos pareigūnams, taip pat advokatams, globėjams ir kitiems specialistams, dirbantiems su keliaujančiais vaikais.

Tarptautinė sistema, skirta vaikams tarpvalstybinėse situacijose, yra solidi. Ji nustato standartus, užtikrinančius vaiko saugumą, gerovę ir raidą, nežiūrint jų tautinės kilmės ar imigracijos statuso. Visuose standartuose atsispindi JT Vaiko teisių konvencija, kuri sudaro solidų pagrindą rūpintis geriausiais vaikų interesais. Konvencija padeda bylų tyrėjams ir pareigūnams orientuotis sudėtingoje tarptautinėje, Europos ir nacionalinėje teisėje, kai geriausių interesų nustatymas ir vertinimas yra prielaida išsiaiškinti ir priimti ilgalaikius sprendimus kiekvienam individualiam vaikui.

Šiame praktiniame žinyne pateikti standartai yra nuoseklūs nurodymai sprendimų priėmimui vertinimo ir sprendimo procesuose tarptautinėse situacijose. Geras kontaktų tinklas ir skaidrios procedūros, vertinant tarpvalstybinius atvejus, priimant sprendimus, perdavimo ir paslaugų teikimas yra reikalingas, kai valdžios institucijos ir paslaugų teikėjai dirba peržengiant sienas.

Šis žinynas yra nurodymų komplektas, pateikiantis išsamesnės ir detalesnės informacijos bei pagrindinių temų aptarimą. Ir dar, Tarpvalstybinės vaiko teisių apsaugos portalas leidžia tiesiogiai matyti žinyno turinį, taip pat papildomą informaciją profesionalams ir pareigūnams, dirbantiems su keliaujančiais vaikais.

Baltijos šalių tarybos sekretoriatas, 2015
www.childcentre.info